Pražská vysoká škola psychosociálních studií

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2024 **Bc. DENISA KRAUSOVÁ**

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

JAK SE RODINY V ČESKÉ REPUBLICE VYROVNÁVAJÍ S DLUHY

Bc. Denisa Krausová

Vedoucí práce: PhDr. Magdalena Koťová, Ph.D.

Praha 2024

Prague College of Psychosocial Studies

HOW FAMILIES COPE WITH DEBT IN THE CZECH REPUBLIC

Bc. Denisa Krausová

The Diploma Thesis Work Supervisor: PhDr. Magdalena Koťová, Ph.D.

Prague 2024

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.

V Praze dne …….

Bc. Denisa Krausová

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucí mé diplomové práce PhDr. Magdaleně Koťové, Ph. D, a to nejen za vedení, ale především za cenné rady ohledně potřebné literatury a dalších zdrojů k tématu této práce.

Anotace

Diplomová práce "Jak se rodiny v České republice vyrovnávají s dluhy" se zabývá problematikou zadlužování rodin a způsoby řešení dluhových situací. Cílem práce je analyzovat příčiny a důsledky zadlužení rodin a zkoumat, jakým způsobem se rodiny s dluhy vyrovnávají. Teoretická část definuje základní pojmy spojené se zadlužením, možné důsledky zadluženosti a způsoby řešení dluhové situace. Empirická část zahrnuje kvalitativní výzkumnou sondu. Výsledky ukazují, že zadluženost je multifaktoriálně podmíněný jev a dopady mají vliv jak na rodinné fungování, tak na emociální a psychickou stránku jedince. Práce zdůrazňuje potřebu zlepšení finanční gramotnosti a dostupnosti poradenských služeb.

Klíčová slova: dluh, chudoba, úvěr, finanční gramotnost, exekuce.

Annotation

The diploma thesis “How Families in the Czech Republic Cope with Debt” addresses the issue of family indebtedness and their methods of dealing with debt situations. The aim of the thesis is to analyze the causes and consequences of family indebtedness and to examine how families cope with debt. The theoretical part defines the basic concepts related to indebtedness, the possible consequences of being in debt, and the ways to manage debt situations. The empirical part includes a qualitative research probe. The results show that indebtedness is a multifactorial phenomenon, and its impacts affect both family functioning and the emotional and psychological well-being of individuals. The thesis emphasizes the need to improve financial literacy and the availability of counseling services.

Keywords: debt, poverty, credit, financial literacy, execution.

Seznam použitých zkratek:

AOP	Asociace občanských poraden
ČNB	Česká národní banka
ČR	Česká republika
ČSÚ	Český statistický úřad
ČT	Česká televize
HDP	Hrubý domácí produkt
MF	Ministerstvo financí
MOP	Mezinárodní organizace práce
NGO	Non-governmental organization
NNO	Nestátní nezisková organizace
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OP	Občanská poradna
ORP	Obec s rozšířenou působností
P.A.	Ročně
RPSN	Roční procentní sazba nákladů
SOŠ	Střední odborná škola
SOU	Střední odborné učiliště

Obsah

ÚVOD **8**
1 ZADLUŽENÍ RODIN V ČESKÉ REPUBLICE **9**
1.1 Základní pojmy *10*
1.1.1 Dluh *10*
1.1.2 Předlužení *11*
1.1.3 Chudoba *12*
1.1.4 Hmotná nouze a sociální nouze *13*
1.1.5 Úvěr *14*
1.1.6 Půjčka *17*
1.1.7 Nebankovní spotřebitelské úvěry *17*
1.1.8 Věřitel a dlužník *19*
1.2 Vybrané příčiny zadlužování rodin *19*
1.2.1 Nízká finanční gramotnost *20*
1.2.2 Sociální status *21*
1.2.3 Životní náklady *22*
1.2.4 Bydlení *22*
1.2.5 Podnikání *23*
1.2.6 Nezaměstnanost *24*
1.2.7 Odchod do starobního důchodu *26*
1.2.8 Rozvod, rozchod *27*
1.3 Sociální a psychologické dopady dluhů na rodiny *27*
1.3.1 Sociální izolace *27*
1.3.2 Sociální exkluze *28*
1.3.3 Krize *28*
1.3.4 Deprese *29*
1.3.5 Suicidální chování *30*
1.3.6 Narušení rodinných vazeb *30*
1.4 Možné důsledky zadluženosti a vybrané možnosti řešení dluhové situace *31*
1.4.1 Exekuce *31*
1.4.2 Osobní bankrot a oddlužení *32*
1.4.3 Dražba *33*
1.4.4 Konsolidace a refinancování *33*
1.4.5 Dopady pandemie COVID-19 na zadluženost rodin v ČR *34*
1.4.6 Úvěry v době pandemie COVID-19 a opatření vlády *35*
1.4.7 Změny v exekucích a v oddlužení *36*

1.4.8 Sociální aspekty pandemie COVID-19 ... 36
1.4.9 Insolvenční řízení ... 37
2 ZPŮSOBY SOCIÁLNÍ PRÁCE SE ZADLUŽENÝMI RODINAMI ... 39
2.1 Občanské poradny ... 39
2.2 Neziskové organizace ... 40
2.3 Dluhové poradenství ... 41
2.4 Terénní sociální práce ... 43
2.5 Preventivní působení na veřejnost ... 44
2.6 Krizová intervence ... 45
3 PRAKTICKÁ ČÁST ... 46
3.1 Cíle výzkumné sondy a výzkumné otázky ... 46
3.2 Metoda sběru dat a jejich zpracování ... 46
3.3 Výzkumný soubor ... 47
3.4 Etika výzkumné sondy ... 47
3.5 Proces sběru dat ... 48
4 VÝSLEDKY ... 49
4.1 Navrhovaná opatření ... 62
4.2 Závěrečné shrnutí výsledků výzkumné sondy ... 64
5 DISKUZE ... 67
ZÁVĚR ... 69
POUŽITÁ LITERATURA ... 71
SEZNAM PŘÍLOH ... 75

Úvod

Zadlužování rodin je v současné době jedním z významných sociálních a ekonomických problémů nejen v České republice, ale i ve světě. Rostoucí zadluženost domácností má závažné důsledky jak pro jednotlivce, tak pro celou společnost. Vysoké dluhy mohou vést k finanční nestabilitě, ztrátě majetku, rodinným konfliktům a sociální exkluzi. Tento fenomén je zpravidla umocněn nedostatečnou finanční gramotností, která brání efektivnímu řízení osobních financí a snižuje schopnost jednotlivců čelit finančním krizím.

Cílem této diplomové práce je analyzovat, jak se rodiny v České republice vyrovnávají s dluhy, identifikovat hlavní příčiny zadlužení a prozkoumat dopady zadlužení na rodinný život. Práce se zaměřuje na zkoumání sociálních, ekonomických a psychologických aspektů zadlužení a na identifikaci strategií a opatření, které rodiny používají k řešení svých dluhových obtíží.

Teoretická část této práce poskytuje přehled základních pojmů a teorií spojených se zadlužením, včetně definice dluhu, předlužení a finanční gramotnosti. Dále jsou popsány hlavní příčiny zadlužování rodin jako jsou nízký příjem, vysoké životní náklady, nezaměstnanost, rozvod a jiné sociální faktory. Tato část práce se zaměřuje také na popis dopadů zadlužení na rodiny, včetně psychologických a sociálních důsledků.

Empirická část je založena na kvalitativním výzkumu, který využívá polostrukturované rozhovory s rodinami zatíženými dluhy. Tento výzkum má za cíl zjistit, jak rodiny zvládají své dluhy, jaké strategie používají a jaké překážky musí překonávat. Výsledky výzkumu poskytnou cenné informace o praktických zkušenostech rodin a mohou být využity k formulaci doporučení pro zlepšení podpory a služeb pro zadlužené rodiny.

1 Zadlužení rodin v České republice

Podle údajů Českého statistického úřadu (ČSÚ) se v letech 2001–2022, kdy se událo několik velkých celosvětových ekonomických krizí (ta patrně největší v roce 2008), mnoho českých domácnosti dostalo do dluhové pasti.[1]

Každým rokem v novém století zadluženost českých domácností roste: *Zatímco zadluženost domácností k jejich ročním příjmům byla v roce 2009 v ČR jen na 55 % oproti 96 % v EU-27, dluhy českých domácností ve srovnání s objemem jejich čistých finančních aktiv byly vyšší než evropský průměr (56 % oproti 53 % v EU-27).*[2] Ve srovnání s ostatními zeměmi EU je to evidentně velmi rychlým tempem.[3]

Tento trend je podle vyjádření některých ekonomů nevyhnutelný, jelikož lidé si každým rokem zvykají na čím dál tím vyšší životní standard i za cenu vlastního zadlužení. Kupují si stále modernější domácí spotřebiče, automobily, elektroniku atd. Přesto, že ty dosavadní („staré“) ještě zcela plní svůj účel. Jezdí na stále dražší dovolené i přesto, že si na ně mnohdy musejí brát půjčky. Slaví okázale vánoční svátky jen proto, aby sami sobě, svým dětem a „přátelům“ dokázali, „že na to mají“. Berou si nemalé úvěry na bydlení jen proto, aby žili tzv. „ve svém“ nebo v rodinném domku namísto bytu atd.[4]

Toto vše jsou jen základní důvody, proč rodiny nepromyšleně upadají do dluhů a často i do exekucí. Ty další, nezaviněné touhou lidí po luxusu, jsou rozebrány v následujících kapitolách.

---

[1] Životní podmínky českých domácností | ČSÚ – viz. www. czso.cz/ csu/czso/zivotni_podminky_ceskych_domacnosti – aktualizováno 30.12.2022
[2] tamtéž
[3] Podle šetření EU-SILC (European Statistics on Income and Living Conditions) – www.czso.cz
[4] Srov. například rozhovor s ekonomem Petrem Janským (dostupné online: www.seznamzpravy.cz/clanek/ekonomika-byznys-rozhovory-snedli-jsme-dalsi-veceri-na-dluh-zaplati-ji-leda-vyssi-dane-varuje-ekonom-242377 - verze z 25. 12. 2023; Na psychologii společnosti fungují také akce velkých obchodů, jako je např. možnost odložené platby s heslem „Kup teď, zaplať později“ – viz. skippay.cz/?gclid=CjwKCAiAq4KuBhA6EiwArMAw1EiOCf3Y7Ok0Z8JFzUC51wEmq7P3j3dQFP6nEi91gcZSUEOlSvKUcRoCXF0QAvD_BwE – verze z 20. 1. 2024

1.1 Základní pojmy

V této kapitole je důležité vysvětlit základní pojmy, které jsou klíčové pro pochopení následujících částí textu. Definování pojmů pomůže lépe se orientovat v problematice a pochopit souvislosti mezi jednotlivými aspekty zadlužení a jeho dopad na rodiny.

1.1.1 Dluh

Dluh je obecně definován jako povinnost dlužníka uhradit závazek vůči věřiteli. Podoba dluhu může být různá, zpravidla se ale jedná o peníze (dále např. zapůjčená věc, zakoupené, avšak neuhrazené zboží či služba apod.). Z pohledu věřitele je dluh označován jako pohledávka a vyrovnání dluhu jako plnění.[5]

Dluh může jednotlivci vzniknout vědomě i jako důsledek nevědomosti, nedbalosti nebo zpožděné reakce při řešení běžných záležitostí. V takovém případě se jedná o tzv. pasivní dluh (za energie, neuhrazené pojištění, platby za telefon atp.).

Oproti tomu aktivní dluh vzniká na základě vědomě sjednané dohody mezi věřitelem a dlužníkem, kdy věřitel za předem dohodnutých podmínek dlužníkovi poskytne finanční prostředky (např. hypoteční či spotřebitelský úvěr apod.). Dohoda může mít ústní i písemnou podobu (např. směnka, dluhopis, smlouva o půjčce). Součástí písemné dohody bývají smluvní podmínky, podmínky splácení (výše úroku) a splátkový kalendář.

Robert Kiyosaki, který se světově proslavil v oblasti podnikání, investování a finančního vzdělávání, poprvé prezentoval myšlenku tzv. dobrého a špatného dluhu. Dobrým dluhem je podle Kiyosakiho takový dluh, který přináší další příjem a díky kterému člověk bohatne, a to tak, že za půjčené peníze budete kupovat aktiva, která může v budoucnosti se ziskem prodat a v ideálním případě budou přinášet příjem, který pomůže s umořením dluhu. Příkladem je půjčka na byt – hypotéka, za níž pořídíme nemovitost, kterou pronajmeme a utržené nájemné použijeme ke splacení dluhu, přičemž nemovitost zůstává majetkem. Dalším příkladem dobrého dluhu může být půjčka na rozvoj podnikání. Oproti tomu špatný dluh je takový, kvůli kterému chudneme (půjčka na auto, kreditní karta, spotřebitelský úvěr atp.).[6]

---

[5] „Dluh = finanční částka, zboží nebo služba nedodaná jinému subjektu v rozporu s předchozí dohodou.“ – www.bankovnigramotnost.cz – verze ze dne 10. 11. 2022

[6] Srov. www.finex.cz/dobry-a-spatny-dluh/ - verze z 20. 12. 2023

V souvislosti s dnes již běžně používanou teorií dobrého a špatného dluhu je zajímavé sledovat psychologický profil těch, kteří se zadlužují. Podle Garretta Suttona existují čtyři typy dlužníků: snílci (optimisté, soustředí se na měsíční splátky, nikoli na celkovou výši dluhu), marnotratníci (unikají před prázdnotou, jejich dluhy rostou), požitkáři (okamžitě uspokojují své potřeby, slabá sebekázeň) a vítězové (s vyšší úrovní vzdělání a finanční gramotnosti). Zatímco první tři typy dlužníků typicky produkují špatné dluhy, poslední typ – vítězové se vyvarují nesnází prvních tří typů a umí těžit z dobrých dluhů.[7]

Dluh je v běžném životě považován za normální věc a lidé jsou zvyklí brát si půjčky téměř na cokoliv od elektroniky až po rodinný dům. Při půjčování se zdůrazňují zásady bezpečného půjčování, které lidem radí zadlužovat se rozumně a brát si půjčky pouze na podstatné věci s dlouhou trvanlivostí (investování do vlastního bydlení, rodinný automobil, finance použité na studia či pracovní potřeby), zatímco nepotřebným a zbytečným půjčkám je dobré se vyhnout (drahá elektronika, dárky či luxusní dovolené).[8]

Od roku 2000 vyvolává u řady ekonomů značné obavy fakt, že míra zadlužení rodin roste exponenciálně. Ve srovnání s vyspělou Evropou nebo se Spojenými státy americkými je v České republice míra zadlužení nízká, avšak obavy vyvolává tempo růstu a schopnost rodin nakládat se svým dluhy.

1.1.2 Předlužení

Pokud se dlužník dostane do situace, kdy má nejméně dva věřitele a současně výše jeho dluhů převyšuje hodnotu jeho majetku (a on tak dluhy nedokáže splatit, i kdyby vše prodal), dostal se do stavu tzv. předlužení. O předlužení se nejedná, pokud lze předpokládat, že dlužník bude moci v dohledné době ve správě svého majetku pokračovat či pokračovat v provozování podniku. Řešením předlužení jednotlivce je tzv. oddlužení.

Jestliže se dlužník dále zadlužuje navzdory své platební neschopnosti a je si vědom toho, že dluhy již nedokáže splácet, přesouvá se celý problém do trestně - právní roviny. Pokud věřitel zjistí, že dlužník čerpal prostředky i ve chvíli, kdy si byl vědom své platební neschopnosti, nebo když zjistí, že dlužník zatajil některé informace podstatné pro

---

[7] Srov. SUTTON, 2010, s. 20-22.
[8] Srov. např. www.bankovnipoplatky.cz/financni-gramotnost-kdy-si-vzit-uver-u-banky-35177 - verze z 15. 12. 2023

posouzení úvěru, je oprávněn podat na dlužníka trestní oznámení pro podvod. Dlužníkovi pak hrozí trest odnětí svobody v délce trvání až dva roky nebo zákaz činnosti. S touto skutečností umí pracovat některé společnosti, které úmyslně poskytují úvěry předluženým osobám, aby po nich následně vymáhaly neúměrné plnění a sankce, popř. je dovedly až k trestnímu řízení a odsouzení, přičemž získávají nárok na úhradu škody. Z policejních statistik vyplývá, že typickým odsouzeným pro úvěrový podvod je zranitelný člověk v tíživé životní situaci – důchodce nebo nezaměstnaný.[9]

K předlužení osob docházelo zejména v minulosti v důsledku jejich značné nepřipravenosti na rozmach manipulativních praktik úvěrových společností (mnohdy podezřelých a těžko postižitelných).[10] Lidé často neuvažují v dlouhodobém horizontu, nepočítají s výskytem mimořádných životních událostí či jinou nepřízní okolních vlivů. Velké procento populace žije tzv. „od výplaty k výplatě“[11], neinvestují, netvoří si „finanční polštář“[12] apod. Zpožděné reakce na takové události a bezradnost mnohých lidí vedou k roztáčení tzv. „dluhové spirály“[13]. To vše se navíc odehrává v prostředí, kde se věřitelé nemusí obracet na občansko - právní soud, který by zkoumal zákonné náležitosti jejich smluv s dlužníkem, nýbrž na soud trestně - právní, neboť policie v trestně - právním sporu zkoumá pouze zatajování informací ze strany dlužníka.[14]

1.1.3 Chudoba

Chudoba je pojem, na nějž lze nahlížet z více úhlů v závislosti na prostoru a čase. Jinak byla vnímána v dnešních vyspělých zemích před sto lety nebo v rozvojových zemích v současnosti, kdy je vnímána jako absolutní ukazatel nedostatečného

---

[9] Viz. www.ec.europa.eu/employment_social/2010againstpoverty/export/sites/default/downloads/Topic_of_the_month/CS_Thematic_Article_Indebtedness_QandAs.pdf – verze z 18. 12. 2023

[10] Především v posledních letech rozmach tzv. „šmejdů“, kteří nutí pod pohrůžkou seniory k nevýhodným nákupům různých nepotřebných produktů na předváděcích akcích. K tomu blíže: TŮMA, Jiří: Obchod s neštěstím, Praha, 2019.

[11] Čas od času s vyskytne několik návrhů, jak tuto situaci obyvatelstva řešit, např. zde: www.podnikatel.cz/clanky/zivotu-od-vyplaty-k-vyplate-zabrani-novy-zamestnanecky-benefit/ - ze dne 2. 1.2023

[12] Jak k tomu nabádají mimo jiné spořitelny a banky – např. zde csas.cz/cs/blog/clanky/proc-je-dobre-mit-financni-polstar – ze dne 2. 1. 2023

[13] „Dluhová spirála“ neboli „dluhová past“ je stav, kdy se dlužník postupným zadlužováním dostává do situace, kdy není schopen splácet jednotlivé úvěry a půjčky, a začne si na jejich úhradu brát nové úvěry a půjčky často za horších podmínek. Splátky tak nekontrolovaně narůstají.

[14] Doseděl, Marek: Trestněprávní postih podvodných jednání, rigorózní práce, Univerzita Karlova, Právnická, fakulta, Praha, 2018

příjmu na zajištění základních životních potřeb. Jinak je tomu v podmínkách dnešních vyspělých států, kdy se jedná o relativní srovnání životních podmínek jednotlivce s průměrnými životními podmínkami v dané společnosti. Domácnost, která je ohrožená příjmovou chudobou, je ta, jejíž příjem nedosahuje 60 % mediánu příjmů domácností v dané zemi[15]. ČSÚ, který realizuje pravidelná výběrová šetření životních podmínek a příjmů v domácnostech, odhadl v roce 2020 hranici příjmové chudoby jednotlivce žijícího v ČR na 13 640 Kč, pro úplnou rodinu se dvěma menšími dětmi se jednalo o 28 644 Kč na domácnost za měsíc. Podíl osob, které se ocitly pod uvedenou příjmovou hranicí, činil 9,5 % (data pocházejí z šetření před výskytem pandemie COVID-19).

Stát má k boji proti příjmové chudobě různé nástroje, přičemž mezi nejvýznamnější patří přerozdělování státních financí v podobě sociálních transferů, jejichž největší položku tvoří dávky důchodového pojištění (penze). Dalšími významnými transfery jsou dávky nemocenského pojištění, státní sociální podpora a ostatní sociální dávky. Podle ČSÚ je účinnost sociálních transferů u osob ohrožených chudobou v ČR relativně vysoká. Jedním možným řešením je pak pro extrémně zadlužené jednotlivce vyhlášení tzv. „osobního bankrotu“[16].

1.1.4 Hmotná nouze a sociální nouze

Podle Tomeše je stav hmotné nouze situací, v níž se nachází občan, jehož základní životní podmínky nejsou zabezpečeny dostatečnými příjmy, a který si nemůže vlastním přičiněním nebo za pomoci své rodiny tyto podmínky nebo prostředky na jejich vytvoření zajistit. Ve stavu hmotné nouze se člověk ocitá v důsledku nízkého příjmu, ztráty nebo snížení příjmu kvůli nemoci, invaliditě nebo stáří. Člověk v hmotné nouzi nedisponuje ani majetkem, který by mohl prodat, pronajmout či jinak využít tak, aby získal prostředky k zajištění svých potřeb. Hranicí příjmů občana, pod níž nastává stav hmotné nouze, je životní minimum, které je stanoveno zpravidla právní normou[17].

---

[15] Srov. www. encyklopedie.soc.cas.cz/w/Chudoba – verze z 29. 12. 2023

[16] K tomu blíže např. TANCEROVÁ Tereza v článku Osobní bankrot. Jak probíhá a za jakých okolností jej vyhlásit – dostupné na www. mesec.cz/clanky/osobni-bankrot/ - ze dne 17. 5. 2021.; Osobní bankrot je velmi zjednodušeně řečeno několikaletá cesta z dluhů. Ve své podstatě se jedná o situaci, kdy spotřebitel nezvládá dále řešit svou finanční situaci se splácením půjček. Narůstají mu proto dluhy a začíná reálně čelit exekucím.

[17] Minimální příjmy navyšuje zákonnými úpravami stát mj. v závislosti na probíhající inflaci: *„Na konci března 2022, schválila vláda zvýšení životního a existenčního minima o cca 10%. Životní minimum se zvyšuje o 390 Kč, od 1. 4. 2022 to bude 4250 Kč. Existenční minimum se zvyšuje o 250 Kč, od 1. 4. 2022 to je 2740 Kč...“* – srov. www. online-finance.info/kolik-je-zivotni-a-existencni-minimum-v-roce-2020/ - verze z 1.1:2023

Člověku v hmotné nouzi je státem zajišťována sociální pomoc podle konkrétní situace, a to zejména prostřednictvím peněžních nebo věcných dávek, které pomáhají žadatelům s úhradou nákladů na živobytí (jídlo, ošacení a další základní potřeby), na bydlení a v mimořádných případech je možné žádat o jednorázovou úhradu dalších nákladů, tzv. mimořádnou okamžitou pomoc (např. v případě postižení vážnou mimořádnou událostí či při ohrožení sociálním vyloučením – např. při návratu z vězení či dětského domova).[18]

Kromě hmotné nouze ohrožuje člověka rovněž nouze sociální. V té se ocitá ten, kdo kvůli nízkému věku, zdravotnímu stavu, nefunkční rodině, z důvodů osobnostních nebo jiných není schopen zabezpečovat své základní potřeby, zejména ve smyslu zabezpečení péče o svou osobu, o svá práva a oprávněné zájmy a potřeby, o svou výživu a domácnost. Takovému člověku, kterému chybí soběstačnost, je určena kvalifikovaná sociální pomoc v podobě sociálních služeb[19].

1.1.5 Úvěr

Při sjednávání jakékoliv finanční půjčky je možné si vybrat z mnoha bankovních i nebankovních institucí na trhu. Každá má však své klady i zápory, a proto by bylo ideální, kdyby se každý jedinec před svým rozhodnutím obrátil na důvěryhodného poradce, s kterým vše dopodrobna zkonzultuje a nechá si možná úskalí vysvětlit. V praxi se setkáváme s případy, kdy jsou lidé zoufalí nebo zaslepení a podepíší často velmi nevýhodné smlouvy, které nejsou schopni plnit[20].

Na českém trhu je možné si sjednat několik druhů úvěrů od různých distribučních kanálů. Pokud se mluví o úvěru, kdy je povolené přečerpání účtu – jedná se o tzv. **kontokorent** (nebo také „povolený debet“)[21]. Povolené přečerpání účtu umožňuje čerpat peníze z osobního účtu i v případě, že na něm není žádný finanční obnos. Zřízení takového úvěru je převážně zdarma. Kontokorent je možné sjednat u banky, u které má jedinec osobní účet alespoň jeden měsíc. Účel takového úvěru je stejný jako při finanční rezervě. Na účtu jsou k dispozici peníze navíc,

---

[18] K tomu blíže web Ministerstva práce a sociálních věcí – www.mpsv.cz/pomoc-v-hmotne-nouzi – verze z 1. 1. 2023
[19] Srov. - TOMEŠ, 1996, s. 126-130.
[20] Srov. JANDA, 2013, s. 55.
[21] Srov. např. www.kb.cz/cs/obcane/kb-radce/chytre-na-pujcky/co-je-kontokorent-a-jak-funguje - verze z 1.1. 2023

které jedinec může využít na libovolné účely. Je dobré si uvědomit, že dříve nebo později se kontokorent musí splatit a výše úroků je vyšší než při neúčelovém spotřebitelském úvěru. Obvykle jsou úroky kolem 20 % ročně. Úvěrový rámec u kontokorentu závisí na bonitě klienta a pohybuje se mezi částkami 10 000 - 40 000 Kč[22].

Dalším možným způsobem, jak si obstarat úvěr, je pomocí **kreditní karty**. Její výhodou je bezúročné a bezúčelné čerpání úvěrů. Banka poskytne úvěr v rozmezí od čtyřiceti do sedmdesáti šesti dnů bez jakýchkoliv úroků. Velké úskalí tohoto produktu nastává v případě, že jedinec zapomene na expiraci bezúročného období, takový úvěr se velmi prodraží. Kreditní karty jsou vhodné pro ty, kdo si nemohou vytvářet finanční rezervu, a přesto se dostanou do situace, kdy potřebují vyřešit zvýšené výdaje. Při splácení si jedinec vybírá ze dvou možností: může částku splatit jednorázově nebo si splacení rozdělí do několika pravidelných splátek[23].

Sjednání **spotřebitelského úvěru**[24] je pro mnoho lidí nejsnazším způsobem, jak získat peníze. Právě těmito půjčkami se lidé často dostávají do dluhové pasti. V řadě případů si jedinec prvním úvěrem odstartuje dluhový kruh, kdy splácí půjčku půjčkou. Je ale možné úvěr použít i jinak než jen na uspokojení krátkodobých potřeb. Spotřebitelský úvěr lze použít například na koupi nového automobilu, kde je výhodou, že vůz je ihned ve vlastnictví majitele, a nikoliv leasingové společnosti[25].

„Spotřebitelských úvěrů je několik typů. Dají se rozdělit na tři hlavní skupiny:

- *Neúčelové (peníze jsou obvykle zaslány na účet).*
- *Účelové (peníze jsou obvykle poukázány přímo prodávajícímu např. na koupi auta, elektroniky, refinancování úvěrů).*
- *Zaručené nemovitostí (tzv. americké hypotéky)[26], a to opět účelové či neúčelové.“*[27]

---

[22] Srov. KRÁLOVÁ, 2009, s. 152-153.
[23] Srov. www.usetreno.cz/kreditni-karty/ - verze z 1. 12. 2023
[24] Spotřebitelský úvěr je půjčka poskytnutá spotřebiteli jako soukromé osobě. Úvěr může být neúčelový, ale může také sloužit k uhrazení závazků klienta nebo za účelem pořízení spotřebního zboží nebo služeb. K tomu blíže na webu Ministerstva financí – www.financnigramotnost.mfcr.cz/cs/uvery/spotrebitelske-uvery/ - ze dne 2. 1. 2022
[25] Viz. - JANDA, 2013, s. 61-65.
[26] Americká hypotéka má výhodu v naprosto libovolném účelu vynaložení peněz. Ovšem její úroková sazba je logicky vyšší a začíná na 7 % ročně.
[27] Srov. KOCIÁNOVÁ, 2012, s. 72.

Spotřebitelský úvěr lze rovněž definovat jako *„typickou neúčelovou půjčku od banky, jejíž úroková sazba začíná na 10 %“* [28]. V praxi jsou úrokové sazby mnohdy mnohem vyšší než 10 % a proto jsou značně nevýhodné. Bankám stačí pouze doložení příjmů a jsou ochotny půjčit klientovi až několik stovek tisíc korun, ovšem nepůjčují těm, kteří již v minulosti měli nějaký problém se splácením či mají záznam v registru dlužníků. Tento typ úvěru je populární zejména pro rychlost jeho vyřízení, které je obvykle hotové během jednoho jediného dne a často jej lze vyřešit online či po telefonu[29].

Pro jedince s problematickou splátkovou minulostí či jakýmkoliv záznamem v registru dlužníků pak jsou k dispozici **půjčky od soukromých nebankovních společností**. Ty ani nevyžadují doložení příjmů. Vysoké riziko kompenzují vysokým úrokem a nemalými poplatky za prodlení se splátkou (nejtypičtějším příkladem jsou společnosti „Home Credit“ a „Zonky“). Pro případy nesplácení jsou tyto společnosti kryty tzv. „rozhodčí doložkou“ v úvěrové smlouvě, případně vyžadují zajištění majetkem. Patří bezpochyby mezi nejméně výhodné možnosti, jak rychle získat peníze[30].

Pokud někdo usiluje o koupi nemovitosti, na kterou nemá dostatečný finanční obnos, je možné si sjednat **hypoteční úvěr**. Pokud se hovoří o tzv. hypotéce, jedná se o úvěr s relativně přísnými podmínkami získání. V České republice jej nabízí dvanáct bank a pro získání je nutné ručit nemovitostí ve prospěch banky. I přesto, že jsou banky velmi důsledné při schvalování hypotečního úvěru, v některých případech se lidé s nemovitostí, která je předmětem financování, musí rozloučit. Podle České národní banky je to zhruba ve 3,5 procentech případů. Před rozhodnutím pro takový produkt je dobré si pečlivě rozmyslet veškeré aspekty, které s sebou hypoteční úvěr nese. Jedná se především o půjčky velkých finančních obnosů, které dlužníka zavazují na mnoho let. Některé banky v České republice jsou schopny nabídnout hypoteční úvěr se splatností až na čtyřicet let[31]. Obvykle však vypočítávají maximální délku splácení hranicí věku pro odchod do starobního důchodu.

Získat peníze lze rovněž díky **úvěru ze stavebního spoření**. Je určen primárně na bydlení či rekonstrukci. Vyznačuje se nižší úrokovou sazbou stanovenou při podpisu smlouvy

---

[28] Srov. KRÁLOVÁ, 2009, s. 152.
[29] Například se jedná o online platformy www.soscredit.cz, www.credit123.cz, www.kamali-online.cz, které lákají na extrémně rychlou půjčku do 10 či 15 minut. Jedná se o komerční produkt, kterému mnoho finančně negramotných lidí uvěří, aniž by si uvědomili možné následky.
[30] K tomu blíže KRÁLOVÁ, s. 152.
[31] Srov. - JANDA, 2013, s. 77-84.

o stavebním spoření. Jeho zásadní nevýhodou je jeho dovolená maximální výše, pouze několik stovek tisíc korun, což je při dnešních reálných cenách nemovitostí a konstrukčních prací takřka minimální skutečně využitelná částka. Výhodné je naopak možnost půjčku kdykoliv bez sankcí splatit[32].

Splátky (někdy také splátkový kalendář) jsou velmi často využívaný způsob úvěru, který však může být ve výsledku i značně nevýhodný. Nejčastěji je využíván pro nákup automobilů či elektroniky, kdy se v jednotlivých splátkách přeplatí několik procent skutečné ceny zboží. Vysoce riskantní bývají i podmínky v případě nesplacení. Nejméně výhodné bývají splátky v autobazarech, kde se roční sazba může vyšplhat i na 40 %[33].

1.1.6 Půjčka

Rozdíl mezi půjčkou a úvěrem tkví v tom, že půjčka se na rozdíl od úvěru může vztahovat i na jiné než finanční prostředky (movité). Zatímco úvěry řeší zákon o spotřebitelském úvěru, půjčku definuje občanský zákoník. Smlouva o zápůjčce nabývá platnost až po předání peněz (věci), zatímco úvěrová smlouva je platná již od momentu uzavření, bez ohledu na to, zda k předání peněz došlo či nikoli. Úvěr poskytují subjekty licencované Českou národní bankou (ČNB), půjčku může poskytnout kdokoli[34].

1.1.7 Nebankovní spotřebitelské úvěry

Vedle bankovních možností existuje i celá řada nebankovních společností. Vyznačují se především rychlostí, kdy dokáží půjčku doručit i osobně na adresu dlužníka do 48 hodin. Dalším lákadlem se může zdát také fakt, že nebankovní společnosti půjčují i nízké finanční obnosy[35].

Nebankovní spotřebitelské úvěry jsou úvěry, které jsou poskytovány subjekty bez bankovní licence. Spotřebitelské úvěry se řadí k tzv. drahým úvěrům, které mohou splnit

---

[32] Viz. KRÁLOVÁ, 2009, s. 154.
[33] Srov. www.srovnejto.cz/blog/jak-si-spravne-nastavit-a-pohlidat-splatkovy-kalendar-1-dil/ - verze z 6. 12. 2023; Jednou z nejčastěji využívaných a zároveň vysoce úročených (tedy nevýhodných) splátek je projekt Home Credit; ohledně nákupu na nevýhodné splátky se již mnoho diskutovalo, jeden z fundovaných zdrojů, jak to v autobazarech obvykle chodí viz. www.autorevue.cz/aaa-auto--pozor-na-slevy-zadarmo - - verze z 1. 12.2023
[34] K tomu blíže: www.epravo.cz/top/aktualne/pujcka-nebo-uver-pravni-rozdily-mezi-pujckou-a-uverem-prehledne-111666.html - verze z 29.12.2023
[35] K tomu blíže SMRČKA, 2007, s. 103.

krátkodobý cíl, ovšem za cenu oddálení cílů dlouhodobých. Současnost je tedy upřednostňována na úkor budoucnosti[36]. Takový úvěr je vhodné použít např. jako již zmiňovaný kontokorent. Náklady těchto úvěrů jsou natolik vysoké, že je dobré je splatit co nejrychleji.

Z této povahy spotřebitelského úvěru (nákladnost) vyplývá rovněž jeho časté využívání neférovými, neprůhlednými či lichvářskými a podvodnými subjekty. Lidé často podlehnou vidině osobního doručení peněz v minimální časové lhůtě až do domácnosti. Nedokáží si však již představit nepříjemnosti s vysokými pravidelnými splátkami, pro které si věřitel rovněž osobně dochází[37].

Dalším způsobem, jak získat krátkodobě finanční prostředky, je využití zastaváren (potažmo komisního prodeje v bazarech), kde je cena peněz podobně vysoká jako u nebankovních úvěrů, navíc provozovatel zastavárny nic neriskuje. V zástavě tak končí majetek, za nějž dostane jedinec dohodnutou sumu, v případě že není prodán však musí věc odkoupit zpět i s procentní sazbou navíc za poskytnutí služby, popř. ji ponechat ve vlastnictví zastavárníka, který ji následně prodá a utržené peníze si ponechá za své služby a náklady spojené s úschovou[38].

Finanční gramotnost české populace není nikterak vysoká. Klienti často nechtějí či nedokáží pozorně číst smlouvy a nekalým praktikám tak snadno podlehnou. Následky pak bývají katastrofální. Neféroví poskytovatelé úvěru se na druhé straně často pohybují na hraně zákona či za ní. Obrovské množství takto podnikajících subjektů není možné dostatečně dozorovat a kontrolovat[39]. Vzniká tak šedá ekonomika, což je přirozený a neustále bující trend po celém světě.

---

[36] Viz. SYROVÝ, TYL, 2011, s. 191.
[37] Této problematice se ve věnuje mnoho zdrojů: Např. www.jakprezitdluhy.cz/sites/default/files/upload/komunikace_s_veriteli_a4.pdf - verze z 1. 12. 2023, dále: www.neztratitsevestari.cz/poradna/financni-poradna/jak-se-vyhnout-dluhove-pasti/ - verze z 5.12.2023, případně: www. pravniradce.ekonom.cz/c1-48644740-vyzva-k-zaplaceni-aneb-cim-vsim-je-veritel-opravnen-hrozit – verze z 20.12. 2023 a mnoho dalších zdrojů.
[38] Srov. SMRČKA, 2007, s. 104-105.
[39] Viz. TEPLÝ, 2013, s. 33.

1.1.8 Věřitel a dlužník

Dlužníkem je fyzická nebo právnická osoba, která má neuhrazený závazek. V případě neuhrazení dlužné částky do stanoveného termínu se z dlužníka stává neplatič. Při uzavření závazku pomocí směnky se dlužník stává tzv. směnečným dlužníkem. Na směnce je pak stanoveno, do kdy má být dlužná částka uhrazena a tento termín musí být bez odkladu dodržen. Směnečný dlužník může směnku prodat jiné osobě.

Na druhé straně stojí věřitel – ten, kdo má pohledávku za někým. Věřitelem nemusí být jen banka, velká firma nebo stát, ale stane se jím v podstatě jakákoli osoba, která někomu půjčila část svých úspor nebo ten, kdo na jiném vymáhá např. soudem stanovené platby (např. matka vymáhající výživné od otce svého dítěte). Insolvenční zákon stanoví dále institut tzv. zajištěného věřitele, jehož pohledávka je právně zajištěna věcí nebo majetkem dlužníka, a to zástavním či zadržovacím právem, omezením vlastnického práva k nemovitosti, zajišťovacím převodem práva nebo postoupením pohledávky[40].

Situace zadlužení se dá úspěšně řešit jedinou možnou cestou – okamžitým přiznáním platební neschopnosti a sdělením jejího důvodu. Vstřícnost ze strany věřitele lze očekávat pouze v případě čestného jednání a projevení vlastní snahy[41].

1.2 Vybrané příčiny zadlužování rodin

Příčin zadlužování rodin je několik. Tou zásadní a stále velmi rozšířenou je nízká finanční gramotnost, která je jakýmsi dědictvím komunismu/socialismu, kdy centrálně řízené hospodářství zavedlo pracovní povinnost a limity na možné výdělky jednotlivců. Za více jak 30 let od pádu totality a existujícího kapitálového trhu se velká většina české společnosti ještě plně nezorientovala ve svých finančních možnostech. Jen minimum lidí opravdu dobře hospodaří a žije s přebytkem financí[42].

---

[40] Srov. www.ekcr.cz/1/exekutori-radi/788-4-kdo-je-veritel?w= - verze z 21. 12. 2023
[41] Srov. TŮMA, 2019, s. 115.
[42] Zadlužování naší společnosti je patrně nekonečným tématem, jak dokládají četné dostupné texty. Např. byznys.hn.cz/c1-13384700-proc-ziji-ceske-rodiny-na-dluh – verze z 19. 12. 2023; nebo: www.denik.cz/z_domova/rodiny_dluhy_20080730.html - verze z 20. 12. 2023; případně: onbusiness.cz/proc-se-cesi-se-nejcasteji-zadluzuji-2207 – verze z 20. 12. 2023.

Jedním z exemplárních příkladů je příběh Evy Franzlové s mottem „Nakupuji, tedy jsem“ v knize Krotitelé dluhů od Lenky Králové a jejího kolektivu[43]. V něm respondentka vše přesvědčivě shrnula větou: „Když odcházím od kasy a držím v ruce tu novou věc, mám pocit, že jsem právě zvládla nějaký hrozně těžký závod v běhu.“ Je typickým příkladem sžíravé touhy nakupovat, utrácet a uspokojovat tak své niterné potřeby a neuvědomovat si případné následky.

1.2.1 Nízká finanční gramotnost

K tomu, aby se dlužník choval zodpovědně, je potřeba jisté úrovně finanční gramotnosti, která představuje jak znalost finančních produktů, tak i důsledků, které z nich vyplývají. Ministerstvo financí ČR (2020) definuje finanční gramotnost jako soubor znalostí, dovedností a postojů nezbytných k dosažení finanční prosperity prostřednictvím zodpovědného finančního rozhodování. Evropská komise (2006) ji zase definuje jako schopnost spotřebitele a malého podnikatele rozumět retailovým finančním produktům[44] za účelem vytváření informovaných finančních rozhodnutí.

Podle starší studie The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), která zkoumala finanční gramotnost napříč zeměmi, dosáhla česká populace ve finančních znalostech jen 52 % výše uvedeného ideálu a ve finančním chování pak jen 42 % optimálních znalostí. Skončila tak v horší polovině. Právě nízká finanční gramotnost je považována za jednu z klíčových příčin nezvládnutého zadlužení v české společnosti[45]. Obecná úroveň finanční gramotnosti v ČR je dlouhodobě nízká, což vede jak k ekonomickým důsledkům (např. nižší ekonomický růst, vyšší břemeno pro sociální systém), tak i k důsledkům individuálním, mezi které patří zejména zadlužování domácností. O nízké úrovni finanční gramotnosti české populace vypovídají jak výsledky mezinárodní studie OECD (2012), tak i opakovaných šetření Ministerstva financí ČR (2015, 2020). Podle nich se právě v průběhu tohoto období (2015–2020) mírně zvýšila úroveň finanční gramotnosti, neboť narostla úroveň ekonomické zodpovědnosti občanů. Oproti tomu úroveň finančních znalostí stagnuje, za což může i nízká matematická gramotnost. Stále nízké zůstává i povědomí o ukazateli nákladovosti

---

[43] Srov. KRÁLOVÁ, 2009, s. 73-83.
[44] Retail je odborný termín označující koncového klienta, spotřebitele. Proto retailové bankovnictví jsou ty finanční služby bank, které jsou poskytovány běžným občanům - spotřebitelům. Řadí se k nim zejména běžný účet, spořící účet, termínovaný vklad, hypotéka, splátkové půjčky, či například kreditní karta. Zdroj: https://www.banky.cz/slovnik/retailove-bankovnictvi/?ref=copy
[45] Viz. Evropská komise – online.

spotřebitelských úvěrů – pouze pětina lidí zná ukazatel roční procentní sazba nákladů (RPSN), zbytek nedokáže tento významný ukazatel ani popsat, ani jej v praktických příkladech použít. Výzkum dále ukazuje na aktivnější přístup občanů k vlastním financím – lidé začali více spořit, stanovili si finanční cíle a omezili některé své výdaje, dvě třetiny domácností si vytvářely rezervu pro případ ztráty příjmu. Zvýšil se i podíl lidí, kteří se poradí se svými blízkými či s odborníky před podepsáním smlouvy nebo v případě finančních potíží. Častější je i využívání elektronického bankovnictví. Pokud jde o plány na zabezpečení ve stáří, stále více osob (95 %) spoléhá na to, že část jejich důchodu bude financována státem (v roce 2015 to bylo o 10 procentních bodů méně), od roku 2015 se také zvýšil podíl těch, kteří mají zodpovědnější alternativní plán – důchod chtějí financovat také z úspor, ze soukromého penzijního plánu či přivýdělkem. Přes mírný optimismus ve vývoji finanční gramotnosti v ČR zůstává stále faktem, že 20 % lidí sotva vychází s penězi a 10 % našich občanů má dlouhodobě starosti i s placením běžných životních nákladů a příliš velké dluhy[46].

1.2.2 Sociální status

Jedním z důvodů, proč se lidé zadlužují, je i sociální status (někdy také sociální prestiž)[47], kterým se snaží dokazovat svému okolí vysokou životní úroveň, a tak se leckdy pouštějí do nakupování drahých a k životu nepotřebných věcí, navštěvují exotické dovolené, dopravují se luxusními vozy. Motivací je v mnohých případech zvyšování sociálního statusu (čím dál tím více intenzivně živeného a překrucovaného sociálními sítěmi) a tím zvyšování úrovně celé rodiny ve společnosti, a to i za předpokladu, že se zadluží u bankovních či nebankovních institucí. Žít podle svých představ je přirozenou vlastností lidí, ale ne každý je schopný si důsledně propočítat všechny své výdaje a příjmy, proto se dříve nebo později dostaví nemilosrdná realita, kdy rodiny velmi často zjišťují, že své náklady nezvládají platit. V tuto chvíli si některé rodiny uvědomí, že na „luxusní“ život nemají finance a snaží se zredukovat

---

[46] OECD publikovala odbornou studii s názvem “Household Debt in OECD Countries: Stylized Facts and Polic Issues” (Economics Department Working Papers No. 1277) – viz. www.mzv.gov.cz/oecd.paris/cz/zpravy_udalosti_aktuality/oecd_publikovala_odbornou_studii_s.html – verze z 29.12.2023; případně nejaktuálnější údaje MFČR zde: www.mfcr.cz/cs/ministerstvo/media/tiskove zpravy/2023/ministerstvo-financi-zverejnilo-zpravu-o-51713 - verze z 20.12.2023

[47] Srov. MAREŠ, 1999, s. 158: „Sociální status – sociální prestiž, která je připisována zejména na základě zaujímané sociální pozice, výkonu určité sociální role, nebo je spojena s určitými osobními vlastnostmi. Sociální status může být pozitivní i negativní (inferiorní neboli podřadný).“

výdaje, v opačném případě se rodina začne zadlužovat dál a dostává se do dluhového kolotoče, ze kterého je nelehká cesta ven[48].

Dalším podtématem sociálního statusu může být „kvalita života rodiny“, kdy si rodina dopřává velké nákupy a „nadstandard“ spotřeby, který však není nezbytný pro běžný a spokojený život[49]. Když si lidé dopřávají to, co nezažili v dětství a snaží se tak kompenzovat mnohdy nespokojenost sami se sebou a v nevyrovnaných manželských párech tak jeden z manželů dokazuje svou finanční převahu tomu druhému. To je již ale psychosociální aspekt finanční (ne)funkčnosti rodin.

1.2.3 Životní náklady

V naší společnosti se setkáváme s lidmi (a celými rodinami), kteří z nějakých důvodů nejsou schopni zajistit si tolik financí, aby mohli pokrýt své životní náklady spojené s bydlením, jídlem a dalšími základními potřebami. Důvodů, které mohou ovlivnit životní úroveň rodiny je mnoho, ale často se setkáváme s případy, kde neschopnost platit své životní náklady je způsobena nízkým vzděláním, nekvalitní výchovou od vlastních rodičů, nízkým intelektem, ale také leností a lhostejností. Některé rodiny najdou řešení ve výměně bydlení za menší a levnější variantu, nechají si v rodině pouze jeden automobil a všechny své náklady snižují na takovou úroveň, aby byli schopni svými příjmy pokrýt veškeré výdaje. V naší společnosti se ale setkáváme s velmi znepokojujícím jevem u rodin, které si na nájem, jídlo či cestovné sjednávají úvěry na krátkodobé účely, které jsou při neplacení velmi nevýhodné svými vysokými úroky[50].

1.2.4 Bydlení

Velmi složitou otázkou pro české rodiny je bydlení, které nutí k zásadním rozhodnutím, zda bydlet v pronajaté nebo vlastní nemovitosti. Mnoho rodin se v naší společnosti rozhodne pro variantu vlastního bydlení i v případě, že nemá naspořen finanční obnos na koupi vlastní nemovitosti, a proto jsou úvěry na bydlení velmi častým řešením a lze je zařadit mezi tzv. „dobré úvěry“. Při rozhodování, zda zvolit variantu vlastního

---

[48] Viz. JANDA, 2013, s. 25.
[49] Srov. např. MAŘÍKOVÁ, KŘÍŽKOVÁ, VOHLÍDALOVÁ, 2012, s. 183-184.
[50] tamtéž

nebo pronajatého bydlení hraje roli názor, že se peníze „dávají do vlastního“, kdežto u pronajatého převládá pocit, že se peníze za bydlení „vyhazují z okna“[51].

V situaci probíhající inflace a zvyšování cen, kdy roste i cena bydlení, rostou i ceny nájmů. Nezřídka se stává, že výhodnější z dlouhodobého hlediska je hypotéka, která má fixaci na několik let, zatímco nájemní smlouvy mají kratší platnost a částky za nájmy mohou být častěji navyšovány. Řada lidí však nevydrží žít s vědomím, že jsou „nadosmrti zadluženi“, a tak se pro hypotéku nerozhodnou[52].

I v této situaci je na místě své jednání promýšlet detailně s veškerými aspekty, které se mohou vyskytovat. Je nutné myslet i na to, že u takto velkých finančních obnosů se lidé zavazují ke splácení na mnoho let, kdy je možné riziko, že se rodina dostane do problémů v oblasti finanční, která může být způsobena ztrátou zaměstnání, nemocí nebo jinými událostmi. Taková situace je pro rodinu velmi náročná a stresující, protože při neplacení stanovených splátek ručí rodina právě touto nemovitostí[53].

1.2.5 Podnikání

Častou příčinou zadlužování je podnikání, které je zejména v začátcích téměř vždy spojeno s půjčkami a dluhy. A to nejen v souvislosti se začátkem podniku, ale také s rezervou, kterou je nutné mít pro vlastní život do doby, než začne podnik produkovat zisky. Pokud se podnikatelský záměr časem ukáže jako chybný, dluhy nejenže není možné splatit, ale postupně narůstají. Finanční poradci proto vždy doporučují minimálně roční, nejlépe však tříletý podnikatelský plán, který realisticky počítá i s dotacemi z vlastních zdrojů v počátcích podnikání. Za vysoce rizikovou cestu vedoucí k nešťastným koncům je pak považováno pořízení půjčky na základě zastavení vlastní nemovitosti[54].

---

[51] Srov. SYROVÝ, 2011, s. 9.
[52] Srov. např. www.penize.cz/podilove-fondy/16155-hypoteka-a-kapitalova-zivotni-pojistka-ano-nebo-ne - verze z 29.12.2023. Řada lidí by měla takto závažné existenční kroky řešit se svým finančním poradcem. Problém současné společnosti ovšem tkví také v tom, že mnoho lidí žádného finančního poradce nemá.
[53] Viz. JANDA, 2013, s. 25.
[54] Právě jištění úvěru pomocí zástavy nemovitosti je charakteristikou hypotéky. Zástavní právo je institut, jehož prostřednictvím vzniknou jisté osobě práva vztahující se k věci, kterou tato osoba nevlastní. Účelem a smyslem zástavy je zajistit, aby věřitel získal zpět svou pohledávku. – srov. kupříkladu zde: www.bydleninadoporuceni.cz/je-zastava-nemovitosti-problem/ - ze dne 3. 1. 2023

Typickým dluhem spojeným s podnikatelskou činností je dluh na sociálním a zdravotním pojištění, dluh u finančního úřadu nebo dluh za zboží či služby objednané v rámci podnikatelské činnosti.

Pokud se podnikatel dostane do situace, že je dlužníkem sociálního pojištění, vystavuje se kromě splácení nařízeného penále rovněž nebezpečí, že příslušná správa sociálního zabezpečení pošle živnostenskému úřadu návrh na zrušení jeho živnostenského oprávnění, a to v souladu se zákonem č. 455/1991 Sb. (§ 58 odst. 3 živnostenského zákona). Po rozhodnutí o zrušení živnostenského oprávnění již není možné toto rozhodnutí vrátit zpět tím, že podnikatel dlužné pojistné dodatečně uhradí. Na nové živnostenské oprávnění musí čekat minimálně 3 roky, což je dle živnostenského zákona minimální doba, kdy nemůže být ohlášena živnost nebo podána žádost o udělení koncese přímo v daném oboru nebo oboru příbuzném[55].

1.2.6 Nezaměstnanost

Je na místě začít citátem: *„Zaměstnání má pro člověka, žijícího ve středoevropské socio-kulturní oblasti, značnou hodnotu. Profesní role je důležitou součástí identity a faktorem ovlivňujícím sociální hodnocení daného jedince, s ohledem na ni jej posuzují i ostatní lidé.“*[56]

Opakem jednoho ze základních smyslů života člověka je pak nezaměstnanost. To je zpravidla nedobrovolný jev, který můžeme chápat jako stav, kdy lidé pracovat mohou a chtějí, ale práci nemohou najít. Jedná se o důsledek nerovnováhy na trhu práce[57].

„Mezinárodní organizace práce (MOP) definuje nezaměstnanost v Úmluvě č. 102 o sociálním zabezpečení (minimální standardy) z roku 1952. Nezaměstnaností se zde rozumí ztráta výdělku, vyplývající z nemožnosti získat vhodné zaměstnání osobou, která je schopna pracovat a zároveň je pro výkon práce k dispozici.“[58]

Zvláště v některých regionech ČR se setkáváme s vysokým procentem nezaměstnanosti a lidé často dlouho hledají pracovní místo (typicky je to venkov a některé pohraniční oblasti). Taková situace v životě každého člověka přináší zoufalství, beznaděj, pocit méněcennosti, bezmoc, frustraci, stres, vztek a mnoho dalších negativních projevů. Marná snaha

---

[55] Zdroj: www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-455# (kompletní znění zákona) - verze z 31. 12. 2023
[56] Srov. VÁGNEROVÁ, 2004, s. 732.
[57] Viz. TOMEŠ, 2009, s. 206.
[58] tamtéž

při dlouhodobém hledání nového zaměstnání vyvolává v uchazečích pocit nespravedlnosti, rezignace a často ztrácejí smysl života.

Problémy s hledáním zaměstnání může ovlivnit věk uchazečů, vzdělání, zdravotní stav nebo pohlaví. Velkým úskalím při hledání zaměstnání je nízké vzdělání, nedostatečná kvalifikace, ale i nedostačující praxe u mladých lidí, kteří dostudovali a chtějí nastoupit do svého prvního zaměstnání. Rizikovým faktorem je i věk uchazečů, zvláště u lidí starších padesáti let, kteří jsou zaměstnavateli bráni jako neperspektivní pracovníci. Dalším ukazatelem při hledání zaměstnání je ženské pohlaví, zaměstnavatelé se u mladých žen obávají těhotenství a časté absence na pracovišti z důvodu péče o nemocné dítě[59].

Ztráta zaměstnání je traumatizujícím zážitkem, který způsobuje dlouhodobý stres, psychické a psychosomatické reakce na stresový zážitek. U každého jedince se ztráta zaměstnání projevuje individuálně. Jedním z mnoha aspektů je motivace k práci, kterou má každý jedinec jinak silnou. Při dlouhodobé nezaměstnanosti člověk ztrácí sociální roli a statut ve společnosti, cítí se méněcenný, nepotřebný a ekonomicky znevýhodněný. Krize, kterou nezaměstnaný prožívá, ovlivňuje vnitřní pohodu a psychické naladění, člověk se stává pesimistickým, ztrácí naději a typickým stavem jedince dlouhodobě hledajícího zaměstnání je rezignace. Při ní jsou lidé pasivní až apatičtí bez snahy cokoliv změnit[60]. Nezřídka také propadají anomickému stavu, v němž sociální normy neplatí nebo si vzájemně konkurují[61].

„Vysoké procento dlouhodobé nezaměstnanosti má ovšem nežádoucí vliv nejen na jednotlivce, nýbrž i na celou společnost. Takto postiženou společnost provází zvýšený výskyt sociálně patologických jevů, což zjišťujeme spíše nepřímo: zvýšenou konzumací alkoholu, nikotinu a drog, vyšší nemocností a rostoucí spotřebou léků, vyšším výskytem sebevražedných pokusů. “[62]

Jednou z možností, jak lze takové těžké osobní období zvládnout, je pobírat státem garantovanou finanční „podporu v nezaměstnanosti“ vypočítanou na základě právně

---

[59] Srov. VÁGNEROVÁ, 2004, s. 732.
[60] Viz. VÁGNEROVÁ, 2004, s. 734-737.
[61] Srov. MAREŠ, 2002, s. 155.
[62] *Srov.* BUCHTOVÁ a kol. 2002, s. 115.

stanoveného životního minima. To logicky znamená snížení životní úrovně jedince a potažmo i jeho rodiny, vždy je to lepší než být zcela bez prostředků[63].

1.2.7 Odchod do starobního důchodu

Všechny evropské země stárnou, protože se prodlužuje průměrná délka života a ta není vyrovnávána dostatečnou mírou porodnosti. To bude do budoucna znamenat značnou zátěž pro státní rozpočty, neboť podíl vyplacených penzí na hrubý domácí produkt (HDP) stále poroste. S ohledem na to se jako nezbytné jeví reformovat sociální (důchodové) systémy v mnoha zemích tak, aby nedocházelo k propadům životní úrovně seniorů[64].

K nejzávažnějším problémům stáří patří podle sociologů nesoběstačnost spojená s osamělostí, vedoucí až k sociální izolaci. Některé dosavadní potřeby narůstají (bezpečí, důstojnost), jiných je naopak nadbytek (volný čas). Kvalita života seniorů je pak nejvíce odvislá od jejich zdraví a vůle ke smyslu bytí[65].

Odchod do penze znamená velkou životní změnu v mnoha oblastech. Jednou z nejvýznamnějších jsou peníze. Jedná se o životní situaci, kdy může dojít ke snadnému zadlužení nejen v důsledku prudkého poklesu příjmů, ale i v souvislosti s nesplacenými půjčkami sjednanými ještě v období ekonomické aktivity, či splácením půjček za příbuzné. Jejich splácení v aktivním období neumožňuje vytvořit si dostatečné finanční rezervy na období penze. Pokud i v takto nezajištěné životní situaci navíc senioři nadále půjčky splácejí, dostávají se do nebezpečí či stavu neřešitelného zadlužení velmi snadno[66].

Tento fenomén se stává stále častějším. *„Počet českých seniorů, kteří končí v insolvenci nebo exekuci, přibývá,“* uvedla v roce 2018 mluvčí České správy sociálního zabezpečení Jana Buraňová. *„Jejich počet se meziročně zvyšuje zhruba o čtyři procenta, to znamená, že od roku*

---

[63] K otázce zmenšené životní úrovně na základě nezaměstnanosti blíže MAREŠ, s. 75-76.
[64] Srov. www.denik.cz/ekonomika/odchod-do-duchodu-vek-muz-zena-cesko.html - verze z 31.12.2023. Objektivně řečeno se z tzv „penzijní reformy“ stala politická zbraň takřka všech vládních i nevládních subjektů. Správné řešení je diskutabilní. Realistické je individuálně se na stáří finančně připravovat a nespoléhat na pomoc státu.
[65] Srov. ONDRUŠOVÁ, 2011, s. 41 a 148.
[66] Srov. www.praha.eu/jnp/cz/o_meste/zivot_v_praze/zdravotni_a_socialni_oblast/seniorum_stale_vice_komplikuji_zivot$5465-export.html – verze z 25. 12. 2023. Tento neutěšený stav je důsledkem nedostatečné finanční gramotnosti celé společnosti.

2009 se jejich počet skoro zdvojnásobil," vysvětlila[67]. Podle údajů Exekutorské komory ČR bylo v roce 2019 v exekuci 72 905 lidí nad 65 let. Celkem na ně bylo uvaleno 310 352 exekucí, tedy v průměru 4,3 exekuce na jednoho dlužníka[68]. Tento trend se nadále zvyšuje, jelikož s narůstající inflací se do tzv. dluhových pastí dostává stále více lidí.

1.2.8 Rozvod, rozchod

Rozpad manželského páru je jednou z nejsvízelnějších situací pro celou rodinu, a to nejen pro úzkou rodinu, ale i pro širší příbuzenstvo. Rozvod dvou lidí má různé aspekty, které ovlivňují právní, sociální, psychologické, emoční i etické stránky. K rozvodu dochází z mnoha důvodů, některé důvody jsou náhlé, jiné dlouhodobé a očekávané. Při partnerském nesouladu, kdy pár není schopný najít vhodná řešení a kompromisy, které by vztah udržely funkčním, dochází dříve nebo později k rozpadu. Ne vždy se ale pár rozvede, i když se manželství nachází v dlouhodobém nesouladu, tehdy lze hovořit o tzv. nedeklarovaném rozvodu[69].

Mezi zásadní důsledky rozvodu patří vedle nastávající rozdělené péče o potomky (zahrnující i výživné) také finanční vypořádání manželů, pokud spolu nesepsali předmanželskou smlouvu. To je často dlouhodobý proces, který může trvat i několik let[70].

1.3 Sociální a psychologické dopady dluhů na rodiny

1.3.1 Sociální izolace

Sociální izolace nastává v důsledku omezení sociálních styků a vazeb. Pokud vychází z introvertní povahy člověka, je dobrovolná a přirozená, tak nemusí mít na člověka nutně negativní dopad. O problém se jedná, pokud se jedinec pro izolaci od ostatních svobodně sám nerozhodl, ale je k ní donucen vnějšími vlivy. Pokud nedobrovolná sociální izolace trvá dlouho, může docházet nejen ke ztrátě schopnosti udržování nebo navazování kontaktů, ale také ke zhoršování zdravotního stavu člověka[71].

---

[67] Viz (HOFMANOVÁ, www.i60.cz – ze dne 31. 12. 2022
[68] Viz. NOVÁKOVÁ, https://www.idnes.cz – ze dne 1. 1. 2023
[69] Srov. MATĚJČEK a DYTRYCH, 2002, s. 39.
[70] Viz. www.portal.gov.cz/sluzby-vs/manzelskapredmanzelska-smlouva-S8629 - verze z 25. 12. 2023
[71] K tomu blíže: www. dbterapie.cz/encyklopedie/socialni-izolace/ - ze dne 31. 12. 2022

Dluhy nemají dopady jen na osoby, kterých se bezprostředně týkají, ale zároveň i na jejich nejbližší okolí. V obzvláště choulostivé situaci se pak ocitají děti dlužníků, které se často za své rodiče a za sebe stydí, prožívají hlubokou bezmoc, dostávají se do sociální izolace ve svém kolektivu, protože např. nechodí na obědy a na kroužky nebo mívají obnošené oblečení a přestávají chodit do školy. Při vysoké míře zadluženosti v rodinách jsou mladí lidé vystavováni odsouzení svého okolí, což se podepisuje na jejich sebevědomí. Přestávají věřit v systém, staví se negativně vůči řádu a autoritám a roste u nich riziko sociálně patologického chování[72].

1.3.2 Sociální exkluze

Sociální vyloučení neboli exkluze přichází ve chvíli, kdy jsou jedinci vyloučeni ze života společnosti, neboť nemají možnost se do něj zapojit, čímž dochází k dalšímu nárůstu jejich problémů. Sociálně vyloučení lidé se ocitají mimo systémy zabezpečení a společnost zůstává rozdělena a ohrožena souvisejícími jevy, jako je nárůst kriminality a násilí[73]. V sociálním vyloučení se může ocitnout jedinec jednak v důsledku vnějších okolností, na něž nemá vliv (rasová diskriminace, sociální politika státu), jednak vlastním přičiněním (ztráta pracovních návyků při delší nezaměstnanosti). Nejohroženějšími skupinami lidí jsou pak dlouhodobě nezaměstnaní, lidé s nízkými příjmy a vzděláním, handicapovaní, lidé po výkonu trestu, pracovníci s nevýhodnými smlouvami, neúplné rodiny, mladí lidé bez pracovních zkušeností či opouštějící dětské domovy, cizinci, uprchlíci, lidé odlišného etnika či lidé žijící ve vyloučených lokalitách[74].

1.3.3 Krize

Krize finanční velmi často spouští u zadlužených lidí krizi psychickou, kterou je mnohdy možné zvládnout jen za pomoci školených odborníků. *„Psychická krize se objevuje jako narušení psychické rovnováhy v důsledku náhlého vyhrocení situace, dlouhodobé kumulace či situačního nárůstu problémů. Jejím typickým znakem je selhání adaptačních mechanismů…*

---

[72] Srov. GAJDOŠ, HÁBL, 2020.
[73] Viz např. Zpráva o situaci v oblasti veřejného pořádku a vnitřní bezpečnosti na území České republiky – dostupné online na webu Ministerstva vnitra: www. mvcr.cz/clanek/statistiky-kriminality-dokumenty.aspx – ze dne 1. 1. 2023
[74] Srov. WALACH, 2009.

Krize vyjadřuje existenci aktuálně nezvládnutelného problému.“[75] Během života se lidé učí mechanismům, jak zvládat různé zátěžové situace, objevují se ale i takové životní události, které člověk sám zvládnout nedokáže. Zvládání stresu a vyrovnání se s ním může být velmi náročné a mnohdy tělo reaguje mimo jiné i fyzickými příznaky. Jedná se o tzv. somatizaci, při které jedinec své psychické potíže sděluje tělesnými příznaky. Může se jednat o neurotické, afektivní a psychotické poruchy[76]. Psychická krize s sebou přináší negativní projevy, které nějakým způsobem ovlivňují psychické prožívání jedince v krizi. Člověk se cítí bezmocný a objevují se návaly vzteku a úzkosti, mění se objektivní pohled na celou situaci a uvažování. Krize se projevuje neadekvátním jednáním: někdo je utlumený až apatický, v podstatě rezignuje, jiný v krizi reaguje velmi impulzivně, afektivně až agresivně. Jedná se o vyhrocení stresové situace, kterou každý jedinec zvládá zcela individuálně a individuální jsou i naučené mechanismy, které napomáhají stresovou zátěž řešit[77].

Zvláště pro muže jsou zaměstnání, mužská síla a sebekontrola velmi důležitá témata, nad kterými mají snahu držet kontrolu. Dostávají se tak do životní krize způsobené právě ztrátou zaměstnání, úbytkem sil, vyšší nemocností, kdy nejsou jako „živitelé“ schopni se materiálně postarat o svoji rodinu[78].

1.3.4 Deprese

Deprese je závažná a dlouhotrvající porucha psychiky člověka. Deprimovaný člověk není schopen prožívat potěšení a má dlouhodobě skleslou náladu. Deprese je charakterizována patologickým smutkem, kdy jedinec pociťuje často zmar a beznaděj, nedostatek motivace, neschopnost cítit potěšení, úzkost a osamocenost, pocity bezcennosti nebo viny, únavy, má zhoršenou pozornost a schopnost soustředění. Jde o závažný, někdy dokonce i o život ohrožující stav[79].

Dluhy a neschopnost je splácet mohou ovlivňovat naše vnímání a vyvolávat tzv. reaktivní depresi, jejíž nástup a progrese je rychlejší než v případě endogenní deprese (bez vnějších příčin). Ve fázi, kdy přijde zadlužené osobě nemožné dluh splatit, upadá do deprese.

---

[75] *Viz.* VÁGNEROVÁ, 2004, s. 53.
[76] Srov. BUCHTOVÁ a kol. 2002, s. 142.
[77] Viz. VÁGNEROVÁ, 2004, s. 53.
[78] Srov. VODÁČKOVÁ a kol. 2012.
[79] Viz. www. www.nzip.cz/clanek/682-deprese-formy-a-prubeh - verze z 31.12.2023

Uvědomuje si, že bude muset šetřit, začne se bát o svou práci. V krajních případech vede tento stav až k hospitalizaci či k sebevražedným myšlenkám a pokusům[80].

1.3.5 Suicidální chování

Rizikovým faktorem suicidálních (sebevražedných) myšlenek v dospělosti je nižší sociální statut, nízké vzdělání, nespokojenost v zaměstnání nebo nezaměstnanost. Myšlenky, které vedou k ukončení života, mohou mít v rodině nejen dospělí, ale i adolescenti a děti. Mnohdy je dlouhodobě trápí špatná sociální situace rodiny (nezaměstnanost rodičů, konfliktní rodinná situace, rozvod), které v rodině způsobují nelehkou situaci[81].

K nejčastější příčině sebevražd patří těžká deprese, kterou trpí dva ze tří sebevrahů. Přes zvyšující se povědomí lidí o problémech spojených s depresí a myšlenkami na sebevraždu panují dodnes některé mýty, např. že člověk mluvící o sebevraždě to nemyslí vážně. Sebevraždu spáchá 10–15 % nemocných. A tato „výhrůžka“ může být voláním o pomoc. 93 % sebevrahů se někomu o svém záměru zmínilo. Proto by se tato slova měla brát vážně a nemocný by se měl dostat do péče odborníka[82].

1.3.6 Narušení rodinných vazeb

Ocitnutí se v dluhové pasti nepohlcuje jen jedince samotného, ale začíná strhávat i jeho nejbližší okolí, v první řadě rodinu, na niž vymáhání dluhů dopadá. Velmi často se stává, že jeden z partnerů zadlužení před druhým tají, neboť se obává jeho reakce, odmítnutí, nebo i opuštění. Tím se však situace ještě více komplikuje. Dochází ke ztrátě vzájemné důvěry, která vede k narušení funkce rodiny a mnohdy až k jejímu rozpadu, v krajním případě i k odebrání dětí (pokud rodiče již nejsou schopni zajistit ani jejich základní potřeby). Problémy však nenastávají pouze v nejbližší rodině. V případě, že se dluh jedince přenesl již za její hranice, mohou se přenášet i na rodinu širší a způsobit také mezigenerační konflikty, dospělé děti zatajují své dluhy před svými rodiči, popř. je vtáhnou do nesprávných řešení své situace. Rodiče, děti či jiní příbuzní se tak mohou pro řešení problému jedince s dluhy rizikově zaručit svým majetkem, popř. poskytnout finanční či jinou pomoc v dobré víře, že dlužník ví, kdy

---

[80] Zdroj: PREISS pro https://wave.rozhlas.cz/ dne 29. 8. 2019.
[81] Srov. KOUTEK A KOCOURKOVÁ, 2003, s. 43.
[82] Viz. www. sebevrazdy.cz/sebevrazda/ - verze z 25.12.2023

a jak půjčku vrátí. Pokud jeho plán na vrácení peněz selže (v horším případě se ukáže, že žádný neexistuje), příslušníci rodiny nejenže své prostředky nedostanou zpět, ale některé dluhy mohou přejít i na ně[83].

1.4 Možné důsledky zadluženosti a vybrané možnosti řešení dluhové situace

1.4.1 Exekuce

Exekuce je nepříjemný „strašák“ pro mnoho českých domácností. Životní situace, u kterých se exekuce vyskytují, jsou důsledky neuvážených podpisů při vidině snadného získání finanční půjčky. Při takovém zaslepení se rodina upíše k velmi nevýhodným půjčkám a kvůli pár tisícům může přijít o střechu nad hlavou, proto je velmi důležité se dostatečně informovat a vždy podepsat jen to, čemu člověk dobře rozumí. Pokud se však člověk dostane do situace, kdy je soudně rozhodnuto o zaplacení dlužné částky, provádí se exekuce srážkami ze mzdy, zablokováním peněz na účtu, prodejem movitých nebo nemovitých věcí[84].

„Exekuce je tedy procesem, procesní činností zejména soudu a dalších zúčastněných subjektů… Tato činnost se děje v civilně procesním vztahu a je regulována normami občanského práva procesního. Takto upravený postup je exekučním řízením.“ [85]

Exekuce může být vyhlášena:

- na plat – dlužníkovi zůstává jen zákonem daná nezabavitelná částka,
- na bankovní účet – povolen pouze jeden výběr v době trvání exekuce,
- na nemovitost – zablokování nemovitosti v katastru nemovitostí, posléze její prodej v dražbě,
- na movitý majetek – lze provádět i v místě dlouhodobého pobytu, nejen trvalého bydliště,
- na důchod a sociální dávky – v případě žadatele s exekucí se mu jako příjem započítá jeho čistá mzda, před provedením exekučních srážek.

---

[83] Srov. www.penize.cz/spotrebitel/315043-dedictvi-prehledne-kdo-dedi-ze-zakona-co-s-dluhy-a-jak-dedictvi-odmitnout - verze z 26. 12. 2023
[84] Tento pojem pregnantně vysvětluje Exekutorská komora na svém webu, viz. www.ekcr.cz/1/exekutori-radi/794-6-co-je-to-exekuce?w= - verze z 28.12.2023
[85] *Viz.* SCHELLEOVÁ, 2002, s. 61.

Důležité je, aby se dlužník ke svým závazkům nestavil lhostejně a komunikoval s věřiteli či exekutory. Nechat situaci dojít tak daleko, že na dveře zaklepe exekutor, může být pro celou rodinu velmi stresující zážitek. Takovému stavu předchází celá řada právních úkonů a exekutor musí mít vždy soudní usnesení o nařízení exekuce. I přesto, že nemůže zabavit věci nezbytně nutné k uspokojení potřeb rodiny nebo k plnění pracovní činnosti, tzv. „olepování" výbavy domácnosti je nepříjemným zážitkem i pro silné osobnosti[86].

Pokud odhlédneme od faktoru psychického stresu, je na celé situaci nepříjemné především to, že vlastní dluh se navyšuje o náklady exekutora, úroky stále běží a dluh se neustále zvyšuje.

S pomocí dlužníkům přišel v září 2021 stát, a to v podobě tzv. „milostivého léta" (od 28.10.2021 do 28.1.2022), tj. novely zákona číslo 286/2021 Sb., která přináší odpuštění „malých" dluhů vůči státu. Jedná se o exekuce, kde původní výše dluhu činila do 1500 Kč (základní jistina, bez příslušenství). A současně takové, kde je exekuce starší než 3 roky (a kde se za poslední 3 roky, nepodařilo nic vymoci) [87].

V souvislosti s řešením problémů s exekucemi stojí za to zmínit i český produkt PROTEXO[88], který je založen na pomoci zaměstnavatelů vlastním zaměstnancům v situaci vážné osobní finanční krize. Zaměstnavatel získává kompletní přehled o zaměstnancích v exekuci už v momentě jejich přijímání a poté po celou dobu trvání zaměstnaneckého poměru, kdy dokáže nepříznivý stav výrazně měnit, až po případný přechod zaměstnance z exekuce do insolvence. Situace zaměstnanců je průběžně monitorována a díky okamžitému řešení problémů se žádný zaměstnanec nedostane do rizika další exekuce. Při využití produktu PROTEXO lze dojít k oddlužení a návratu do běžného života, aniž by byl zaměstnanec kdekoli evidován[89].

1.4.2 Osobní bankrot a oddlužení

Společnosti, které se na trhu zabývají poradenstvím v případě zadlužení, obvykle směrují dlužníka do insolvenčního řízení, které je sice lepším východiskem než exekuce, ovšem nikoli vždy ideálním. Insolvenčnímu řízení s povolením oddlužení se také říká osobní bankrot.

---

[86] Srov. KRÁLOVÁ a kol. 2009, s. 27-28.
[87] Kompletní přehled je na webu www. milostiveleto.cz – verze z 29.12.2023
[88] Srov. TŮMA, 2019, s. 117.
[89] Zdroj: http://www.revitalsolutions.cz/protexo/ - ze dne 2. 1. 2023

Povolení uděluje insolvenční soud, kterým je krajský soud. Zapsáním jména dlužníka do insolvenčního rejstříku dochází k zastavení exekucí a vymáhání pohledávek ze strany věřitelů. A majetek tak nelze dlužníkovi již právní cestou zabavit.

Podmínkou řešení dluhů v podobě osobního bankrotu je stabilní měsíční příjem. Pět let splácení dluhu při pokrytí minimálně jeho 30 % se sice jeví jako dobré řešení, je však třeba počítat s tím, že veškeré informace (momentální výše mzdy, nezvládnuté finanční situace) jsou veřejně dostupné v insolvenčním rejstříku. Pro případné další věřitele či bankovní ústavy se člověk, který prošel insolvenčním řízením, stává navždy nedůvěryhodným partnerem[90].

1.4.3 Dražba

Na rozdíl od dražby, kdy vlastník prodává svůj majetek dobrovolně, je nedobrovolná dražba mnohdy poslední cestou, jak může věřitel na dlužníkovi vymoci pohledávku. Při ní dochází k exekutorem nařízenému prodeji nemovitosti, a to na základě návrhu věřitele, který se snaží s dlužníkem domluvit. Pokud dohoda není možná, nezbývá mu než podat žalobu k soudu. I nadále má však dlužník šanci situaci zachránit a dát vše do pořádku, a to během tzv. pariční lhůty stanovené soudem. Teprve po jejím vypršení je rozhodnutí vykonatelné a věřitel může podat návrh na exekuci. Zápisem exekuce do katastru nemovitostí dochází k omezení vlastnických práv, nicméně i v tuto chvíli se dlužník ještě může s věřitelem dohodnout – buď zaplatí veškeré dluhy, nebo se domluví na splátkovém kalendáři. Pokud dohoda neproběhne, obrací se věřitel na znalce, který určuje cenu majetku[91].

1.4.4 Konsolidace a refinancování

Konsolidace je způsob řešení dluhů pomocí sloučení více úvěrů do jednoho, povolí-li to příslušná banka. V takovém případě je důležité, aby jednotlivé úvěry dovolovaly předčasnou či mimořádnou splátku. Sloučením úvěrů do jediného lze dosáhnout žádoucí úpravy splátkového kalendáře, snížení měsíčních splátek i úroků. Může ji s pověřením dlužníka realizovat i třetí osoba – např. finanční poradce[92].

---

[90] K tomu blíže např. www. www.insolvencni-navrhy.cz/osobni-bankrot.html - verze z 29.12.2023
[91] Zdroj: https://www.drazby.cz – ze dne 30. 12. 2022
[92] Srov. JANDA, 2013, s. 143.

Refinancování spotřebitelského či jiného úvěru znamená sjednání nového úvěru, kterým se splácí ten původní. Pomocí nového úvěru lze umořit původní závazek, a ještě snížit splátky. Tato možnost je lákavá, zejména pokud jsou vysoké hypoteční úroky. Refinancování může znamenat i založení nové, delší hypotéky, která uvolní peníze, neboť v prvních letech je možné u některých bank splácet pouze úroky nebo si zafixovat splátky a úrokové sazby. Splátky se tak sníží a měsíčně je k dispozici více volného kapitálu např. pro vytvoření dalších příjmů[93].

V aktuální, tzv. „pocovidové“ době a zvyšující se inflaci je konsolidace a refinancování úvěrů stále častějším řešením. Nabízejí jej finanční poradci a jde o prozatím velmi schůdné řešení, jak částečně ulevit v současné finanční krizi a zvyšování nákladů zadluženým občanům[94].

1.4.5 Dopady pandemie COVID-19 na zadluženost rodin v ČR

Vzhledem k tomu, že zadlužení a exekucím čelí rodiny dlouhodobě i v době relativní ekonomické stability, je zřejmé, že tento problém musel nutně eskalovat v období, kdy došlo k prudkému zhoršení ekonomických parametrů nejen v zadlužených rodinách, ale v podstatě ve všech domácnostech, jejichž členové byli ze dne na den vystaveni ztrátě zaměstnání a důsledkům mnohých opatření státu, a to jak v ČR, tak i v ostatních postižených zemích světa. Situace dlužníků i do té doby nezadlužených lidí se mnohdy dramaticky zhoršila. Problém nesplácení závazků domácností narůstá[95].

Příjmovou chudobou je v Česku ohrožen více než milion lidí a epidemie COVID-19 a karanténní opatření způsobila finanční problémy u dalších statisíců obyvatel. Podle analýz ČSÚ je těžko řešitelná situace způsobena nejen ztrátou zaměstnání, ale u mnoha lidí rovněž uzavřením škol, což představovalo problém především pro samoživitele, kterých je v Česku kolem dvou set tisíc a drtivou většinu z nich tvoří ženy [96].

V reakci na krizovou situaci byla proto ze strany státu přijata řada dočasných plošných opatření s cílem zmírnit dopady krize na rodiny. Úkolem politiků je v současné době rychle

---

[93] Srov. www. www.banky.cz/slovnik/refinancovani-pujcky/ - verze z 16.12.2023
[94] K tomu blíže www. usetreno.cz/clanky/konsolidace-pujcek-refinancovani-pujcky-jak-usetrit/ - verze z 1.12.2023
[95] O tom pojednává mimo jiné zjištění agentury Stem, dostupné zde: www. www.stem.cz/situace-samozivitelu-a-samozivitelek-v-koronavirove-krizi/ - verze z 1.12.2023
[96] Srov. www.irozhlas.cz/zpravy-domov/prijmova-chudoba-v-cesku_2205160500_ank - verze z 5.12.2023

pomoci lidem v nouzi, protože dramatický nárůst nezaměstnanosti a exekucí se může státu do budoucna značně prodražit, a to jednak vlivem ztráty příjmu z daní a odvodů, jednak zvýšenými výdaji na podporu v nezaměstnanosti a na další dávky[97].

1.4.6 Úvěry v době pandemie COVID-19 a opatření vlády

Podle ČSÚ mohou brzy pocítit chudobu i majetní. Zatímco dlouhodobě jsou chudobou nejvíce ohroženy matky samoživitelky a důchodkyně bez partnera, nezaměstnaní, invalidé, lidé bez domova či zadlužení lidé, v době zpomalující ekonomiky mohou chudobu pociťovat i ti majetnější, kteří nejsou na takový stav adaptovaní.

Riziko pro zadlužené rodiny v době COVID-19 spočívá ve zvýšeném tlaku na rodiny s dětmi a ve snaze exekutorů pod nátlakem obnovit splátkovou disciplínu dlužníků. Lidé se uchylují k více či méně výhodným půjčkám. To platí zejména pro ty rodiny, které už v exekuci jsou. Objem pohledávek z finančních produktů, které jsou tři až šest měsíců po splatnosti, stoupl zhruba o čtvrtinu[98].

Již krátce po vyhlášení krizového stavu začaly banky i další společnosti samy nabízet odložení splátek úvěrů. Navíc se vláda rozhodla upravit splátkové moratorium i v zákoně a přijala tak Zákon č. 177/2020 Sb., o některých opatřeních v oblasti splácení úvěrů v souvislosti s pandemií COVID-19. Zákon zavádí tzv. ochrannou lhůtu, po kterou dlužník nesplácí jistinu ani úroky. Je potřeba zdůraznit, že dluhy nejsou prominuty. Jde tedy čistě o odklad splátek a úvěrující neúčtuje žádné sankce vyplývající z původní smlouvy. Po dobu běhu ochranné doby je však úvěr nadále úročen a dlužník splátky odloží do budoucna[99].

Dále byla přijata i novela zákona o spotřebitelském úvěru limitující výši sankcí za více než 90denní prodlení u splácení úvěru.

V souvislosti se splácením dluhů je třeba připomenout i pravidlo přijaté v novém zákoně zvaném zkráceně „Lex COVID," (Zákon č. 191/2020, o některých opatřeních ke zmírnění

---

[97] Srov. www. www.mesec.cz/clanky/stat-zastavi-stovky-tisic-exekuci-u-jinych-se-zmekci-pravidla/- verze z 30.11.2023

[98] K tomu blíže např. www. cestazkrize.net/data/20201116_Zprava_prognoza-COVID-19_FINAL.pdf – verze z 20.11.2023

[99] Viz. tzv. Důvodová zpráva k zákonu zveřejněná zde: www.aspi.cz/products/lawText/7/277965/1/2/duvodova-zprava-c-lit277965cz-duvodova-zprava-k-zakonu-c-177-2020-sb-o-nekterych-opatrenich-v-oblasti-splaceni-uveru-v-souvislosti-s-pandemii-covid-19 - verze z 1.12.2023

dopadů epidemie koronaviru SARS CoV-2). Podle § 29 platí, že pokud dlužník prokáže, že mu omezení plynoucí z protiepidemických opatření znemožnilo nebo podstatně ztížilo včasné splacení peněžitého dluhu, lze po něm po dobu trvání tohoto omezení požadovat sankce z prodlení pouze do výše stanovené právním předpisem upravujícím úroky z prodlení[100].

1.4.7 Změny v exekucích a v oddlužení

Přestože vláda přijala poměrně velkorysá opatření ke zmírnění dopadů pandemie, finanční rezervy se během pandemie ztenčily a lidé mnohdy hospodařili a hospodaří na hraně svých možností a začali upadat do exekucí.

Proto vláda zavedla další dočasné změny i pro oblast výkonu rozhodnutí a exekucí. Klíčový je v této souvislosti zákon zvaný Lex COVID, který omezuje možnost provádět exekuce či výkon rozhodnutí prodejem movitých věcí. V důsledku platnosti tohoto zákona nemá docházet k návštěvám exekutora v domácnostech dlužníků, k zabavování věcí a k provádění dražeb, stejně jako k prodeji nemovitosti, v níž má dlužník místo trvalého pobytu. Další změny se pak dotkly obstavení účtů v exekuci a výplat části zabavených prostředků. Opatření se přitom vztahují i na exekuce, které probíhaly ještě před schválením zákona[101].

V souvislosti s pandemií COVID-19 se také zvýšila nezabavitelná částka při exekuci na účet z dvojnásobku na čtyřnásobek životního minima, (tj. na 15 440 Kč), a omezilo se provádění mobiliárních exekucí (exekucí na majetek) a provádění dražeb nemovitostí, které slouží k bydlení dlužníka v exekuci. [102]

1.4.8 Sociální aspekty pandemie COVID-19

Podle analýz bankovních vkladů existuje poměrně velké množství lidí, kterým se i v pandemii ekonomicky daří, a kterým uzávěra společnosti přinesla možnosti vyšších výdělků. Ovšem mnohem větší skupina domácností se s následky pandemie vyrovná až po značném znovuoživení ekonomiky. To však podle dosavadních zkušeností může přijít až po pěti letech

---

[100] Znění zákona dostupné zde: www.zakonyprolidi.cz/cs/2020-191 - verze z 12. 12. 2023
[101] Zákon zvaný Lex Covid je vysvětlen mj zde: www.peytonlegal.cz/zakon-lex-covid-justice/ - verze z 30.11.2023
[102] O omezení exekucí v době pandemie se zmiňuje portál EXEKUCEINFO.cz např. zde: www.exekuceinfo.cz/novinky/covid19-03-03-2021 - verze z 1.12.2023

od začátku pandemie. Podle expertů na sociální problematiku může do té doby v populaci dojít k prohloubení sociálních nerovností i ke zvýraznění mezigeneračních konfliktů nebo věkové diskriminaci[103].

Kromě finančních dopadů pandemie COVID-19 jsou rodiny ohroženy i dalšími důsledky, nejčastěji pak ztrátou bydlení u rodin s dětmi a nárůstem fyzického a psychického násilí v rodinách. Podle výzkumu Nadace Sirius ve spolupráci s agenturou Median z listopadu 2020 uvedli odborníci ze sociální sféry jako nejpotřebnější služby pro rodiny, manželské a rodinné poradny, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi a služby pro rozvoj sociálního bydlení[104].

Dalším důsledkem pandemie COVID-19 jsou ze zřejmých důvodů také dopady na duševní zdraví obyvatel. Jak uvádí zpráva pracovní skupiny Rady vlády pro duševní zdraví, jedná se zejména o nárůst duševních onemocnění (z cca 20 % na 30 %), až trojnásobné zvýšení rizika sebevražd, zvýšení výskytu depresí a úzkostných poruch (2-3 x) a zvýšení frekvence tzv. binge drinking (pití velkého množství alkoholu při jedné příležitosti). Dopad do oblasti duševního zdraví, které má charakter dlouhodobých následků, navíc může dále vzrůstat v důsledku ekonomických dopadů[105].

1.4.9 Insolvenční řízení

Insolvence neboli úpadek, je právní stav, kdy dlužník není schopen splácet své závazky vůči více věřitelům. Aby mohl být úpadek prohlášen, musí být splněny určité podmínky. Dlužník musí mít alespoň dva věřitele, jeho závazky musí být více než 30 dní po splatnosti a dlužník musí být objektivně neschopen tyto závazky splácet[106].

Do platební neschopnosti neboli insolvence se může dostat kdokoliv, a to velmi rychle. Obzvláště ve vypjatých společenských situacích, které proběhly v nedávných letech – pandemie, válečný konflikt, celosvětová ekonomická krize/inflace apod. Samotný termín

---

[103] Srov kupříkladu údaje ČNB: www.cnb.cz/cs/menova-politika/zpravy-o-inflaci/tematicke-prilohy-a-boxy/Bezprostredni-dopady-pandemie-covid-19-na-ceskou-ekonomiku/ - verze z 15.12.2023
[104] K tomu blíže mj. www.irozhlas.cz/zivotni-styl/spolecnost/domaci-nasili-obeti-koronavirus-pandemie-studie_2102202002_kro - verze z 22.12.2023
[105] Srov. informace MZV ČR zde: www. www.mzcr.cz/wp-content/uploads/2020/01/Dopady-krize-způsobené-koronavirem-SARS-CoV-2-a-duševního-zdraví-populace-ČR.pdf - verze z 30.12.2023
[106] K tomu blíže viz. https://insolvence.justice.cz/slovnik-insolvencnich-pojmu/- verze z 24. 7. 2023

„insolvence“ pochází z latiny a označuje „neschopnost dostát svým peněžitým závazkům vůči věřitelům“.

Insolvenční řízení je pak již praktické soudní řízení, ve kterém se projednává hrozící anebo již probíhající úpadek dlužníka. Stanovuje se podle zákona způsob, jakým se úpadek bude řešit. Nejčastěji to je konkurs, reorganizace či oddlužení[107].

[107] K tomu blíže viz. www.pruvodcepodnikanim.cz/clanek/insolvencni-rizeni/ - verze z 25.12.2023

2 Způsoby sociální práce se zadluženými rodinami

Zadlužení rodin je komplexní problém, který ovlivňuje nejen ekonomickou situaci jednotlivců, ale i jejich psychické a sociální zdraví. V kontextu rostoucí míry zadlužení je zásadní nejen pochopit, proč se lidé dostávají do finančních obtíží, ale také jaké kroky a strategie mohou být účinné při řešení těchto problémů. Sociální práce s rodinami v dluzích proto vyžaduje multidisciplinární přístup, který zahrnuje ekonomické, psychologické a sociální aspekty. Samotná informovanost o finanční gramotnosti nestačí k prevenci zadlužení. Je potřeba integrovat preventivní a intervenční strategie, které budou reagovat na specifické potřeby rodin v různých fázích zadlužení. Tato kapitola se zaměřuje na různé strategie sociální práce se zadluženými rodinami, s cílem nabídnout komplexní rámec pro efektivní intervenci.

2.1 Občanské poradny

Asociace občanských poraden (AOP) je nástupnickou organizací Sdružení pro vybudování sítě občanských poraden, které bylo založené v roce 1997. Nyní AOP sdružuje 34 občanských poraden (OP), jejich detašovaných pracovišť a kontaktních míst, celkem v 80 místech ČR, které ročně zodpoví přes 79 tisíc dotazů v 18 oblastech. Občanské poradny nenahrazují služby advokátní kanceláře. Poradci jsou sociální pracovníci, nikoliv právníci. Informují o právní úpravě, ale nepodávají právní výklady. OP jsou poskytovatelem odborného sociálního poradenství podle Zákona o sociálních službách č. 108/2006 Sb. Cílem OP je informovat občany o jejich právech a povinnostech, pomáhat jim zorientovat se v obtížných životních situacích a poskytovat podporu při jejich řešení.[108]

Cílovou skupinou občanských poraden jsou občané v obtížné životní situaci. Občanské poradny zpravidla pomáhají zranitelnějším skupinám populace, jako jsou osamělí rodiče, nezaměstnaní, lidé žijící na hranici existenčního minima a národnostní menšiny. Služby občanského poradenství však stále více využívají i občané s nadprůměrnými příjmy i nadprůměrného vzdělání.

Cílem poraden je poskytovat co nejvyšší úroveň sociálně odborného poradenství, klienti jsou však směrováni k samostatnému jednání, aby se na práci občanských poraden nestali

[108] Zdroj: Občanské poradny – online. www.obcanskeporadny.cz/cs/poradny - verze z 20. 12. 2023

závislými. Poskytnutá rada musí být nestranná a neutrální (bez hodnocení) a musí být podána s ohledem na klientovu situaci. Občanské poradny vždy respektují klienta a jeho rozhodnutí, jak dále jednat.[109]

2.2 Neziskové organizace

Neziskové organizace (také NNO – nestátní nezisková organizace či mezinárodním termínem též NGO, tj. Non-governmental organization) jsou organizace, případně i právnické osoby, které nevytváří finanční zisk a nepřerozdělují jej tudíž mezi své členy, vlastníky, správce a zakladatele. Vznikaly a vznikají na základě prapodstaty lidské společnosti – pomoci bližnímu v nouzi. Mohou se uplatnit prakticky ve všech myslitelných odvětvích, nejčastěji však v sociální, právní a zdravotní sféře. [110]

Lze je zjednodušeně rozdělit do dvou skupin:

1. Nestátní (nevládní) neziskové organizace – není založena ani státem, ani jeho menší správní jednotkou (obcí či krajem). Například to jsou různá občanská sdružení, obecně prospěšné společnosti, nadace, církve, náboženské společnosti, nadační fondy, spolky, které zasahují do veřejného dění a jejichž cílem je realizace soukromých/skupinových zájmů[111].

2. Příspěvkové organizace státu a jiných veřejných korporací, jako jsou např. obce, či kraje[112].

Neziskových organizací existuje vysoký počet, přičemž mnohé mají i mezinárodní dosah své působnosti (např. Člověk v tísni, působící již od roku 1992). V České republice je v současné době evidováno 138 516 těchto organizací[113], přičemž v roce 2017 jich bylo 129 947[114]. Tento trend je nadále podobný, kdy jsou v různých obdobích lidé více motivování neziskové organizace zakládat a kdy jejich počet narůstá. Pro téma této práce jsou nejdůležitější NNO, které se snaží pomáhat lidem v nouzi, ve finanční krizi, v nezaměstnanosti, v dluhové

---

[109] K tomu blíže: www.obcanskeporadny.cz/cs/poradny - verze z 20. 12. 2023
[110] Viz. svetneziskovek.cz/management/neziskovy-sektor-v-cr – verze z 13. 12. 2023
[111] Viz. www.cs.wikipedia.org/wiki/Nestátní_nezisková_organizace - verze z 30.12.2023
[112] Viz. www. cs.wikipedia.org/wiki/Nestátní_nezisková_organizace – verze z 31.12.2023
[113] Viz https://mapaneziskovek.cz/infografika/ – verze z 1. 7. 2024
[114] Viz http://www.neziskovky.cz/data/Statistika%20po%C4%8Dtu%20nest%C3%A1tn%C3%ADch%20neziskov%C3%BDch%20organizac%C3%AD%202014_2016_duben2017txt16852.pdf – verze z 1. 7. 2024

pasti a v podobných situacích. Neziskové organizace nabízejí mnohdy velmi rozmanitá pracovní místa a mají náplň práce, která nezřídka pomáhá opravdu intenzivně. Podle statistik portálu www.neziskovky.cz se nejčastější pracovní nabídky týkají sociální práce, osobní asistence, lektorování, administrativy, fundraisingu (tedy zajišťování financování) a poradenství [115].

Neziskové organizace v rámci své široké působnosti mají ve svém programu i dluhové poradenství a nabízí tak zdarma pomoc každému, kdo se do dluhů dostane a neví, jak z problému ven[116]. Nejen to, organizace poskytují rozsáhlou sociální pomoc v mnoha odvětvích pro jednotlivce i rodiny: terénní sociální práci, odborné sociální poradenství, sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi, pomoc obětem trestných činů, resocializační programy, pomoc uprchlíkům apod.

Dalším příkladem NNO pomáhající při finančních problémech a zadluženosti je projekt www.ceskobezdluhu.cz. Jedná se o neziskovou organizaci – advokátní kancelář, pomáhající s oddlužením fyzických osob. Na webu společnosti si může každý přehledně a nezávazně zjistit, zda právě pro něj je tato pomoc adekvátní[117].

Přehledový web www.justice.cz pak uvádí další možné platformy, které nabízí pomoc zadluženým osobám, např. Aliance proti dluhům, Charita Česká republika, Poradna při finanční tísni, Doložkomat apod. [118]

2.3 Dluhové poradenství

Jak jsem již uvedla v předchozí kapitole, dluhové poradenství poskytují neziskové organizace, ale rovněž soukromé agentury, finanční poradci a další subjekty, kterých je v současnosti k dispozici dostatek. Některé jsou však soukromé a nejsou bezplatné.

Navrhují klientům možnosti, jak své dluhové krize řešit: refinancováním či konsolidací svých úvěrů, pomocí nadací, sanací apod.[119]

---

[115] Viz. Nemáte práci? A zkoušeli jste hledat u neziskovek? - Aktuálně.cz (aktualne.cz) – verze z 25. 4. 2023
[116] Viz. Dluhové poradenství Člověk v tísni (clovekvtisni.cz) – verze z 26. 4. 2023
[117] Web funguje velmi spolehlivě a přehledně: www.ceskobezdluhu.cz/jak-to-funguje/ - verze z 27.12:2023
[118] Na portálu lze jednoduše vyhledávat podle konkrétní životní situace: www justice.cz/pro-verejnost – verze z 28.12.2023
[119] K tomu blíže např. www.poradnaproosobnibankrot.cz/slovnik/dluhova-sanace - verze z 23.12.2023

Jednou z takových společností je Dluhová a sociální poradna, z. s., která je bezplatná a organizuje i mnohá školení, semináře a poradenství[120]. Stejně tak i platforma dluhovaporadna.cz[121], která nabízí řešení insolvencí. Ta má akreditaci Ministerstva spravedlnosti ČR pro poskytování služeb v oblasti oddlužení.

Podobně funguje v České republice také soukromá příbramská firma Nemítdluhy.cz[122] řešící exekuce, dluhy i podnikatelské úvěry. Tytéž služby nabízí platforma nemamdluhy.cz, mající několik osobních kontaktních míst ve velkých městech (Praha, Brno, Olomouc, Ostrava, Liberec, Pardubice Hradec Králové ad.). Významným aktérem v této oblasti je Člověk v tísni, jehož dluhoví poradci pomáhají lidem kontaktovat jejich věřitele, bránit se neférovému jednání některých firem, které poskytují finanční služby, vyřešit problémy s exekucí a zajistit oddlužení. Jejich činnost často navazuje na práci terénních sociálních pracovníků.

Zjednodušeně řečeno: Vypracují právně vyhovující návrh na oddlužení a podají jej soudu k zahájení insolvenčního řízení a dlužníkovi tak vzniká mnohonásobně vyšší šance, že se dluhů zbaví. Musí však splnit veškeré nutné podmínky, které upravuje novela zákona o oddlužení, účinná od 1. 6. 2019: *„Pro oddlužení je nutné, aby dlužník: Buď měl příjem v odpovídající výši – mzdu, plat, příjem z podnikání, odměnu z dohody o provedení práce nebo dohody o pracovní činnosti, důchod (jakýkoliv), mateřskou, rodičovskou, podporu v nezaměstnanosti, nemocenskou, rentu, výsluhový příspěvek, příjem z pronájmu atd. Pokud je příjem příliš nízký nebo dokonce žádný, lze oddlužení splácet také pomocí příspěvku třetí osoby a to tzv. darovací smlouvou nebo smlouvou o důchodu. Nebo vlastnil majetek v odpovídající hodnotě – např. nemovitost, vozidlo, spoření, hodnotný movitý majetek, cenné papíry, podíl ve společnosti atd. S novelou insolvenčního zákona účinnou od 1. 6. 2019 je možné dosáhnout oddlužení i tehdy, pokud 30 % z celkové výše svých dluhů neuhradíte, pokud budete plnit ostatní podmínky oddlužení a budete vynakládat veškeré úsilí, které po Vás je možno spravedlivě požadovat, k plnému uspokojení pohledávek svých věřitelů. Minimálně 30 % dluhů rovněž není třeba uhradit, pokud jste starobní či invalidní důchodce (ve druhém či třetím stupni invalidity.“* [123]

Zákony České republiky tedy evidentně na možnost oddlužení a dalších podobných řešení problémů svých občanů pamatují. Záleží tedy na každém jedinci, zda je využije.

---

[120] Viz. www.bezplatna-socialni-poradna.cz - verze z 24. 4. 2023
[121] Viz. www.dluhovaporadna.cz – verze z 25. 4. 2023
[122] Viz. www.nemitdluhy.cz – verze z 26. 4. 2023
[123] Srov. Podmínky oddlužení - Nemámdluhy.cz (nemamdluhy.cz) – verze z 28. 4. 2023

2.4 Terénní sociální práce

Práce sociálních pracovníků, především pak těch z neziskových organizací je nesmírně záslužná, především kvůli času, který osobně věnují klientům a ti za nimi nemusí nikam dojíždět. Tato činnost zahrnuje několik odvětví pomoci:

- Poskytování informací o možnostech řešení tíživé sociální situace
- Pomoc při řešení této situace
- Aktivní zapojení klienta do nalezení řešení problému
- Školení k tomu, aby podobnou situaci v budoucnu zvládl samostatně
- Zprostředkování další odborné pomoci

Základním posláním terénní sociální práce je vyhledávání, motivace, podpora a pomoc jednotlivcům v obtížné životní sociální situaci, která je vylučuje z běžné společnosti. Je určena osobám, které nemají prostředky ani schopnosti na to, aby si pomohly samy.

Týká se konkrétně osob, které postihly následující problémy:

- Dlouhodobá nezaměstnanost a neuplatnitelnost na trhu práce
- Zadluženost
- Nevyhovující nebo nestabilní bydlení
- Potíže se zvládáním rodinného rozpočtu
- Problémy s výchovou dětí a péčí o ně
- Sociální znevýhodnění z důvodů různých předsudků
- Nepřítomnost osob v rodině nebo okolí, které by mohly se situací pomoci
- Sociálně-patologické jevy v rodině
- Finanční příjem domácnosti je tvořen zejména sociálními dávkami

V nejširší míře tyto služby poskytuje v ČR nezisková organizace Člověk v tísni, a to ve všech krajích naší země[124].

---

[124] K tomu blíže: www.clovekvtisni.cz/exekuce-8100gp?gad_source=1&gclid=CjwKCAiA8YyuBhBSEiwA5R3-E4TzwSblJXLf4fvRU3ByOsQAuk0uOKVswpxKlcNbFEd9Jac1VKpGmBoCMTAQAvD_BwE – verze z 30.12.2023

2.5 Preventivní působení na veřejnost

Prevence vzniku dluhů začíná obecně již v rodině, jejím zázemí a výchově. Pokud toto není funkční, začínají problémy s finanční gramotností veřejnosti. Primárně by měl toto zajišťovat stát formou vzdělávání. Ačkoliv již na základních školách několik let existují předměty jako Občanská výchova a Finanční gramotnost, mnohdy nejsou lidé dobře zorientováni[125].

Pomineme-li osobní zodpovědnost každého za vlastní finance a již zmíněný příklad z vlastní rodiny, pak stát vše shrnuje na webu ministerstva financí ČR www.financnigramotnost.mfcr.cz, kde je vše přehledně shrnuto. Podle vyjádření České bankovní asociace aktuálně: *„Finanční gramotnost Čechů poklesla. Díky pandemii ale o penězích více přemýšlíme.“*[126]

V roce 2020 provedlo Ministerstvo financí ČR „Měření finanční gramotnosti občanů“, které probíhalo již v předchozích letech 2015 a 2010. Tento průzkum vycházel z „Národní finanční strategie 2.0“, kterou schválila vláda. Závěrem tohoto průzkumu byla shrnující slova: *„Výsledky měření ukazují na mírně rostoucí finanční gramotnost v České republice, v mezinárodním srovnání (země OECD a některé další) se ČR pohybuje v průměru. Výsledky měření využije MF (a další instituce) při zacílení budoucích finančně vzdělávacích aktivit. Došlo ke zlepšení tzv. ekonomické zodpovědnosti, která vyjadřuje obecné postoje občanů k financím, zachycuje jejich nákupní chování a také rozhodování na finančním trhu, naopak finanční znalosti stagnují. Lépe a uvážlivěji hospodaříme v domácnosti s financemi, jsme obezřetnější při sjednávání smluv a máme lepší povědomí o svých právech. Naopak mezery máme v základních početních dovednostech a znalosti důležitých pojmů z oblasti úvěrů a půjček (úročení, RPSN, p. a).“*[127]

Trend je tedy mírně pozitivní, ale nikoliv uspokojující. Lidé by se primárně měli finančně vzdělávat ve vlastním zájmu, v zájmu kvality vlastního života. Možností je mj. projekt České televize ČT – Edu, obsahující desítky videí a pracovních listů o finanční gramotnosti[128].

---

[125] Existuje již řada učebnic finanční gramotnosti, např. SKOŘEPA, Michal a SKOŘEPOVÁ, Eva. *Finanční a ekonomická gramotnost pro základní školy a víceletá gymnázia: výchova k občanství: stát a hospodářství*. 1. vyd. Praha: Scientia, 2008. 3 sv. ISBN 978-80-86960-41-8.; NAVRÁTILOVÁ, Petra, JIŘÍČEK, Michal a ZLÁMAL, Jaroslav. *Finanční gramotnost: učebnice žáka*. Aktualizované 3. vydání. Prostějov: Computer Media, 2016. 88 stran. ISBN 978-80-7402-256-2, a řada dalších

[126] Češi a finanční gramotnost 2021 | Česká bankovní asociace (cbaonline.cz) – verze z 28. 4. 2023

[127] Viz. Měření finanční gramotnosti 2020 | 2020 | Ministerstvo financí ČR (mfcr.cz) – verze z 20. 4. 2023

[128] Viz. Finanční gramotnost - ČT edu - Česká televize (ceskatelevize.cz) – verze z 22. 4. 2023

Již výše zmíněná Dluhová poradna, z. s., vytváří vzdělávací program, *„který se snaží lidem pomoci, aby se jejich dluhová situace v budoucnu již neopakovala. Cílem Vzdělávacího programu je pozitivně ovlivnit budoucí život co největšímu počtu lidí. Inspirovat lidi k tomu, aby na sobě pracovali a rozvíjeli se. Aby pochopili, že je důležité se neustále učit a růst, a že získání nových znalostí a dovedností znamená více možností uplatnění se v životě i na pracovním trhu. Vzdělávací program lidem umožňuje získat užitečné informace, nové znalosti, schopnosti a dovednosti, které napomáhají k tomu, aby se jim v životě dařilo lépe, měli více peněz, práci, která je baví, a mohli tak žít spokojenější a lepší život. V rámci Vzdělávacího programu lidé získají přístup k více než 300 vzdělávacím video kurzům. Jsou zaměřeny na různé oblasti, přičemž primárně se soustředí na rozvoj těch dovedností, které jsou nejčastěji žádané na trhu práce.“*[129] Dostupnost vzdělávacích zdrojů je tedy momentálně velmi snadná, převážně online a je tedy na každém jednotlivci, zda a jak ji využije.

2.6 Krizová intervence

Krizová intervence je ve své podstatě akutní, jednorázová, případně krátkodobá psychologická a sociální pomoc. Je určena jedincům v obtížné životní situaci. Lidé přicházejí, protože svou situaci již nemohou zvládat vlastními silami. Pracovníci, kteří pomoc poskytují, zjišťují aktuální situaci klienta nebo jeho blízkých a problémy, které není schopen řešit vlastními silami. Pracovník se snaží pomáhat klientovi legitimizovat jeho emoce a nabízet pochopení jeho prožívání. Jde tedy o jakousi osobní psychologickou pomoc, která mnohdy dokáže postiženému navodit pocit jistoty, „že na svůj problém není sám a vše se dá řešit“ [130]. Cílem této pomoci lidem v nesnázích je:

- Stabilizovat stav klienta a zastavit ohrožující tendence v jeho chování
- Pomoci klientovi porozumět v prožívání jeho situace
- Pomoci vyjádřit emoce, stabilizovat a normalizovat jejich průběh
- Zjistit podpůrné přirozené sociální sítě klienta
- Pomoci vytvořit konkrétní plán k řešení krize
- Zprostředkovat kontakt s dalšími sociálními či zdravotními službami, pokud je to nutné a vyžaduje to daná situace

---

[129] Viz. Pomáháme lidem vyřešit dluhy | Dluhovaporadna.cz | - verze z 15. 4. 2023
[130] K tomu blíže mj. zde: www.nevypustdusi.cz/2020/04/16/krizova-intervence-je-tu-pro-vsechny/ - verze z 20.12.2023

3 Praktická část

3.1 Cíle výzkumné sondy a výzkumné otázky

Dluhy v rodině představují závažnou problematiku, která může mít dopad na finanční situaci v rodině, vztahy i celkovou pohodu mezi rodinnými příslušníky. Vznik dluhů může být ovlivněn různými faktory a pro řešení je nutný komplexní přístup a vyhledání odborné pomoci. Cílem empirické části práce je:

1. Zjistit, jaké faktory stály za vznikem dluhů ve vybraných rodinách
2. Zmapovat důsledky dluhů na život vybraných rodin

V souvislosti se stanovenými cíli byly navrženy výzkumné otázky:

1. Jaké faktory zapříčiňují vznik dluhů v rodině?
2. Na jaké oblasti života rodiny měly dluhy vliv?

Pro realizaci cílů této diplomové práce byla uplatněna strategie kvalitativního výzkumu. Vybrán byl právě tento přístup, aby bylo dosaženo komplexního pochopení zkoumaného tématu. Hendel (2008) poznamenává, že v rámci kvalitativního výzkumu výzkumník formuluje základní otázky na počátku studie, které se mohou během průběhu výzkumu, včetně sběru a analýzy dat, dále vyvíjet a upravovat. Informace, které jsou shromážděny a analyzovány, slouží k objasnění těchto výzkumných otázek. Dalšími fázemi jsou dle autora návrh výzkumného plánu, sběr a analýza dat a stanovení konečných závěrů.

3.2 Metoda sběru dat a jejich zpracování

Metodou sběru dal byl polostrukturovaný rozhovor. Scénář rozhovoru lze nalézt v Příloze číslo 1. Polostrukturovaný rozhovor byl vybrán na základě jeho flexibility v zachycení individuálních postojů a zkušeností členů rodiny. Data získaná prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru byla doslovně transkribována. Přepis rozhovorů nalezne čtenář v přílohách číslo 2 až 9, které jsou z důvodu zachování anonymity informantů odděleny od diplomové práce a předloženy jako samostatný dokument.

Metoda zpracování dat

Výzkumná data byla zpracována metodou otevřeného kódování. Tyto kódy byly přiřazeny k různým kategoriím, vytvořeným na základě stanovených výzkumných otázek. Prvním

krokem je převedení všech kvalitativních dat do textové podoby. Následně došlo ke čtení a identifikaci významných segmentů dat. Každému segmentu byl přiřazen kód, který stručně popisuje obsah. Po vytvoření kódů došlo k jejich slučování. Dále byly kódy seskupeny do širších kategorií. Každá kategorie byla definována a popsána na základě kódů, které obsahuje. V konečné fázi byly kategorie přiřazeny k výzkumným otázkám. K analýze dat byl využit software ATLAS.ti, nástroj pro kvalitativní analýzu dat, jenž napomáhá odhalit skryté jevy v získaných datech, umožňuje výzkumníkovi plně se soustředit na analyzovaný obsah a graficky prezentovat zjištěné kódy.

3.3 Výzkumný soubor

Informanti byly získáni záměrným kriteriálním výběrem. K výběru participantů byla využita metoda sněhové koule. Výzkumný soubor tvořil vždy matku nebo otce pocházející z ORP Milevsko. Pro výběr informantů jsem stanovila dvě kritéria: rodina se ocitla v dluzích a vychovává ve společné domácnosti alespoň jedno nezaopatřené dítě. Do mého výzkumu se zapojilo celkem 8 informantů.

3.4 Etika výzkumné sondy

Dle Hendla a Remra (2017) je podstatné, aby byly dodrženy etické zásady směrem k účastníkům výzkumu. Před realizací rozhovoru byli informanti obeznámeni s cílem a průběhem výzkumu a také s tím, že účast je zcela dobrovolná. Aby byla zachována anonymita participantů, byly zakryty veškeré údaje, které mohly vést k jejich identifikaci. Participanti podepsali informovaný souhlas, který z důvodů možné identifikace není vložen v diplomové práci. Pro ochranu anonymity informantů bylo nastaveno označení informantů I1-I8.

Při rozhovorech byl brán ohled na prožívání emocí, při pláči informantů byl poskytnut prostor a čas pro vyjádření emocí a jejich zpracování.

Přepsané a zakódované rozhovory byly ukládány v zaheslované složce v počítači tak, aby k nim, mimo mé osoby, neměl nikdo přístup.

3.5 Proces sběru dat

Informanti byly vybráni na základě zvolených kritérií prostřednictvím metody sněhové koule. Nejprve došlo k cílenému výběru jednoho informanta. Dále byl požádán, aby doporučil další jedince, kteří by mohli být relevantní pro tento výzkum. Rozhovory probíhaly vždy po vzájemné domluvě, informanti volili místo setkání pro realizaci výzkumu, cílem bylo poskytnout jim bezpečné prostředí. Všechny rozhovory proběhly v domácnostech rodin. Délka rozhovorů se pohybovala v rozmezí 90 až 120 minut.

4 Výsledky

Během realizací rozhovorů byla získána mnohá data, která mohou přinést vhled do problematiky zadluženosti rodin. Otevřeným kódováním byly z dat vytvořené kódy, díky kterým vznikly kategorie. Tyto kategorie byly následně slučovány na větší kategorické celky, kterých bylo vytvořeno 6.

Vzniklé kategorické celky:

K1: Identifikační údaje – údaje, které charakterizují jednotlivé informanty z hlediska pohlaví, věku, rodinného stavu, dosaženého vzdělání a počtu nezaopatřených dětí v péči

K2: Rodinná situace – analýza rodinné situace informantů

K3: Život před dluhy – jak se informantům žilo před tím, než se dostali do finančních obtíží

K4: Důvody zadlužení – jak se informanti dostali do finančních problémů

K5: Proces řešení zadlužení – jaké prostředky pomoci informanti využili pro řešení jejich finanční situace

K6: Přání – jaká přání mají informanti do budoucna

K1: Identifikační údaje

Kategorie „Identifikační údaje“ zahrnuje údaje o pohlaví, věku, dosaženém vzdělání, počtu dětí, rodinném stavu a zaměstnaneckém stavu informanta. Tyto údaje jsou nezbytné pro detailní analýzu a pochopení sociálních a ekonomických podmínek informantů.

Vysvětlení jednotlivých údajů:

- Pohlaví: určuje pohlaví informanta (Muž/Žena)
- Věk: Uvádí věk osoby
- Dosažené vzdělání: Nejvyšší dosažená úroveň vzdělání (SOU – Střední odborné učiliště, SOŠ – Střední odborná škola, Základní škola, Speciální škola)
- Počet dětí: Uvádí počet dětí, které jsou buď v péči informanta, či jsou živeni informantem
- Rodinný stav: Informuje o rodinném stavu informanta, z důvodu podílení se na chodu domácnosti

- Zaměstnání: Popisuje pracovní status osoby, z důvodu identifikace finančních prostředků

Tabulka č. 1 Identifikační údaje

	Pohlaví	**Věk**	**Dosažené vzdělání**	**Počet dětí**	**Rodinný stav**	**Zaměstnání**
I1	Žena	60	SOU	4	Vdaná	Nezaměstnaná
I2	Žena	26	SOŠ	1	Svobodná	Zaměstnaná
I3	Žena	30	SOU	2	Svobodná	Rodičovská dovolená, příležitostné brigády
I4	Žena	54	Speciální škola	1	Svobodná	Nezaměstnaná
I5	Žena	56	SOŠ	2	Svobodná	Zaměstnaná
I6	Žena	37	Základní škola	3	Svobodná	Nezaměstnaná
I7	Žena	48	SOU	3	Svobodná	Nezaměstnaná, částečný invalidní důchod
I8	Muž	61	Základní škola	4	Ženatý	Invalidní důchod

Zdroj: Vlastní výzkum, 2024

Tabulka č. 1 obsahuje identifikační údaje osmi informantů, kteří byli zapojení do tohoto výzkumu. Tabulka je strukturována do několika sloupců, které poskytují klíčové informace o každém informantovi, včetně pohlaví, dosaženého vzdělání, počtu dětí, rodinného stavu a zaměstnání.

Výzkumu se zúčastnilo celkem 7 žen a 1 muž. V jednom případě šlo o manželský pár, který vychovává společně nezaopatřené dítě, dále šlo o matky, které samy vychovávají nezaopatřené dítě.

Dva informanti mají nejvyšší dosažené vzdělání základní školu, tři střední odborné učiliště, 2 střední odbornou školu a jeden z informantů má dochozenou speciální školu. Počet dětí, které mají buď v péči či jsou informantem živeni, je od 1 do 4. Rodinný stav je více zastoupen ve stavu svobodném, jedna informantka je vdaná a jeden informant je ženatý. Většina informantů je nezaměstnaná, dva z informantů pobírají invalidní důchod a jeden k tomu rentu z důvodu původního zaměstnání horník.

K2: Rodinná situace

Tato kategorie se zaobírá detailní analýzou rodinných situací jednotlivých informantů, které poskytují hloubkový vhled do jejich osobních a rodinných životů. Každá z těchto výpovědí je unikátní a reflektuje různé sociální, ekonomické a emocionální výzvy, kterým informanti čelí či čelili.

Informant 1 je vdaná žena, která žije se svým manželem čtyřicet let a má syny. V domácnosti žije s jejich tchýní, která jim finančně pomáhá. Zajímavým aspektem je přítomnost nevlastního syna, kterého informantka neviděla od jeho tří let a který se nedávno objevil díky dceři, která ho našla přes internet. Tento příběh ukazuje na komplexitu rodinných vztahů a důležitost mezigenerační podpory v obtížných situacích.

Informant 2 je 26letá svobodná žena, která žije sama v rodinném bytě a platí nájem své tetě. Má střední vzdělání a pracuje jako bankovní poradkyně, což ji uspokojuje. Její rodinná situace je komplikovaná, rodiče jsou rozvedení, mladší bratr žije s matkou a otec je ve vězení kvůli neplacení výživného. Tato situace ukazuje na problémy s rodinnou stabilitou a ekonomickými potížemi, které mohou mít dopad na mladé dospělé a jejich životní rozhodnutí.

Informant 3 má komplikovanou rodinnou historii, vyrůstala v problematickém prostředí a zažila bezdomovectví. Vztahy s partnery byly nestabilní, jeden z partnerů hrál automaty a druhý byl násilný. Po porodu byla nucena vyhledat pomoc sociálních služeb a bydlet v azylových domech. Tento případ ukazuje na důsledky nestabilního rodinného prostředí, závislostí a násilí a na důležitost sociální podpory pro matky samoživitelky.

Informant 4, rozvedená samoživitelka, má čtyři dospělé děti, z nichž tři dříve skončily v dětském domově. Jedna z dcer ji okradla. Její životní příběh zahrnuje zkušenosti z dětského domova a práci od 15 let, což svědčí o obtížném dětství a nedostatku rodinné podpory. Tento případ zdůrazňuje důsledky nedostatečného rodinného zázemí a finanční nejistoty na životní dráhu jedince.

Informant 5 je 56letá rozvedená žena s dvěma dospělými dětmi a třemi vnoučaty. Navzdory rozvodu udržuje dobrý vztah se svým bývalým manželem, což se projevuje pravidelnými setkáními na významných rodinných událostech. Rozvod proběhl před šesti lety, kdy oba partneři čelili krizovému období ve svých padesáti letech. Bývalý manžel, dříve úspěšný podnikatel v IT, prošel výraznou osobní změnou, začal navštěvovat večírky a měl finanční problémy, což vedlo k rozvodu. Tento příběh ukazuje, jak náhlé změny v chování partnera a finanční potíže mohou destabilizovat rodinné vztahy.

Informant 6 je 37letá žena s třemi dětmi od dvou různých partnerů. Žádný z otců neplatí výživné, což způsobuje finanční problémy. Bývalý partner je navíc závislý na drogách a alkoholu a je agresivní, což vnáší do domácnosti strach a nejistotu. Tento příběh ilustruje důsledky závislostí a násilí na rodinnou stabilitu a bezpečí dětí.

Informant 7 je 48letá samoživitelka se třemi dětmi, která bydlí v domě své matky. Otec dětí neplatí výživné a byl ve vězení, což výrazně ovlivňuje jejich ekonomickou situaci. Informantka má vážné zdravotní problémy a pobírá částečný invalidní důchod. Tento případ zdůrazňuje problém neplacení alimentů, nedostatek otcovského vzoru a zdravotní problémy, které komplikují rodinný život a zajištění dětí.

Informant 8 je bývalý horník na částečném invalidním důchodu kvůli pracovnímu úrazu. Žije v domě své dcery, která se nedávno odstěhovala, takže s ním nyní žije manželka, matka a jeden ze synů. Tento případ ilustruje, jak zdravotní problémy a invalidita mohou ovlivnit rodinnou dynamiku a bydlení, a jak důležité je rodinné zázemí pro péči o starší a zdravotně postižené členy rodiny.

Rodinná situace jednotlivých informantů ukazuje na širokou škálu problémů, které mohou postihnout rodiny, včetně rozvodů, závislostí, finančních potíží a zdravotních problémů. Tyto informace zdůrazňují důležitost rodinné podpory, stabilního příjmu a sociální pomoci při překonávání životních výzev. Zároveň reflektují, jak různé sociální faktory a osobní zkušenosti formují rodinné vztahy a životní dráhy informantů.

K3: Život před dluhy

Schéma č. 1 Život před finančními problémy

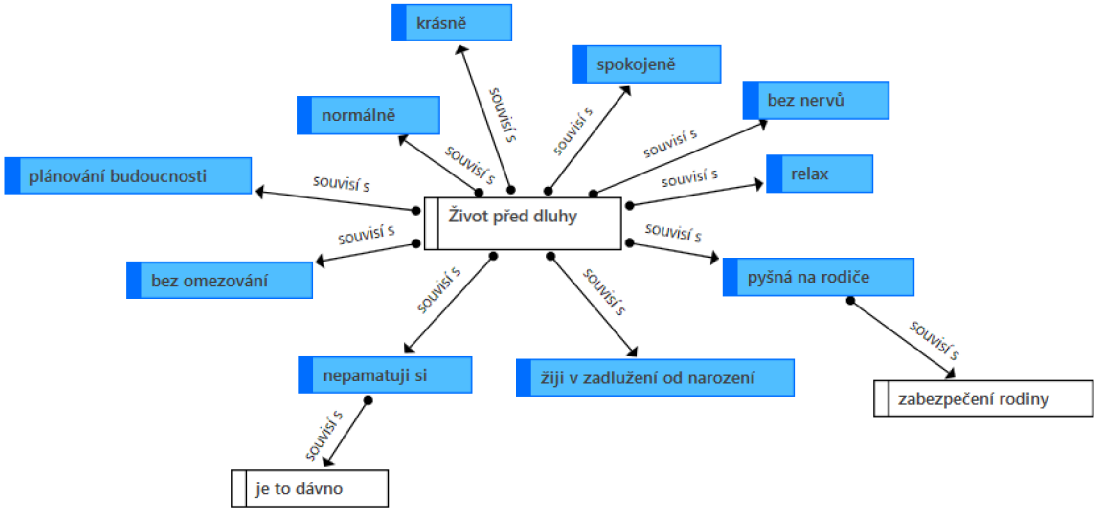

Zdroj: Vlastní výzkum, 2024

Schéma č. 2 ukazuje, jak se informanti měli, jak žili před tím, než se dostali do finančních obtíží. Všichni informanti se shodují na tom, že se žilo úplně jinak než nyní. Informant 5 popisuje svou minulost jako spokojenou, kde ona a její manžel milovali venkovský život a práci kolem domu, kterou považovali za relaxaci. Její finanční situace byla stabilní a dobrá, což jim umožnilo žít pohodlně, ale přesto pokorně. Tento idylický obraz rodinného života je narušen až později, což zdůrazňuje důležitost finanční stability a harmonických vztahů pro celkovou spokojenost v rodině. Uvádí: *„Měla jsem za to, že si žijeme spokojeně. Oba dva jsme milovali venkov, přírodu a práci kolem domu. Byl to pro nás relax. Nejkrásnější pohled byl, když po zahradě pobíhala vnoučata. Finančně jsme na tom byli dobře, nemuseli jsme se omezovat, přesto jsme žili pokorně."*

Dále informantka 2 vzpomíná na své dětství jako na období hojnosti a štěstí. Otec vlastnil úspěšnou firmu, což rodině umožnilo žít v prostorném bytě a často cestovat na dovolené. Zdánlivě harmonické vztahy a finanční stabilita tvořily základ jejího pozitivního pohledu na rodinu. Tento případ ukazuje, jak finanční blahobyt a dobré rodinné vztahy mohou vytvořit stabilní a šťastné prostředí pro děti. Informantka sděluje: *„"Táta měl firmu, která dobře vydělávala, takže jsme měli všechno, co jsme chtěli. Jezdili jsme často na dovolenou. Rádi jsme lyžovali. Zdálo se mi, že rodiče v tu dobu vycházeli dobře. Bydleli jsme v hezkém prostorném*

bytě. Táta nám často nosil dárky a mámě kytky. Tenkrát na mě vše působilo dobře. Byla jsem na své rodiče pyšná. Ve škole mi holky záviděly, že mám tak schopného tátu." Informant 8 rovněž vzpomíná na minulost jako na krásné období, kdy si rodina mohla dovolit kupovat vše, co chtěla. Tento sentiment zdůrazňuje význam finanční stability pro celkovou rodinnou pohodu a spokojenost. Uvádí*: „Žilo se nám krásně. Mohli jsme si koupit, co jsme chtěli."* Informantka 1 kontrastuje minulost a současnost, přičemž minulost hodnotí pozitivněji kvůli menším finančním starostem. Tehdy se nemusela stresovat tím, kdo bude chtít peníze, což naznačuje, že finanční problémy a dluhy mohou výrazně ovlivnit rodinnou dynamiku a pocit bezpečí. Informant 6 si nepamatuje období bez dluhů a viní své partnery za svou finanční situaci. Neustálý koloběh dluhů a jejich splácení bez úspěchu ukazuje na cyklus finanční nestability, který je těžké přerušit. Tento případ zdůrazňuje, jak mohou problematické vztahy přispět k finančním problémům. Dále informant č. 3 sděluje*: „Od 18 let jsem pracovala, měla jsem buď své pronajaté bydlení, nebo s přítelem. Žila jsem si tak nějak normálně, dobře. Do problémů jsem se dostala až poté, co jsem poznala otce dětí.“*

Výpovědi informantů jasně ukazují, jak zásadní roli hraje finanční stabilita a harmonické vztahy v rodinném životě. Zatímco některé informanty finanční stabilita a dobré vztahy chránily před problémy, jiní čelili významným ekonomickým a osobním výzvám již od útlého dětství.

K4: Důvody zadlužení

V této kategorii se zaměřuji na různé důvody, které vedly informanty k zadlužení. Analýza těchto příčin poskytuje hlubší porozumění složitým osobním, rodinným a ekonomickým faktorům, které přispěly k jejich finančním potížím.

Schéma č. 2 Důvody zadlužení

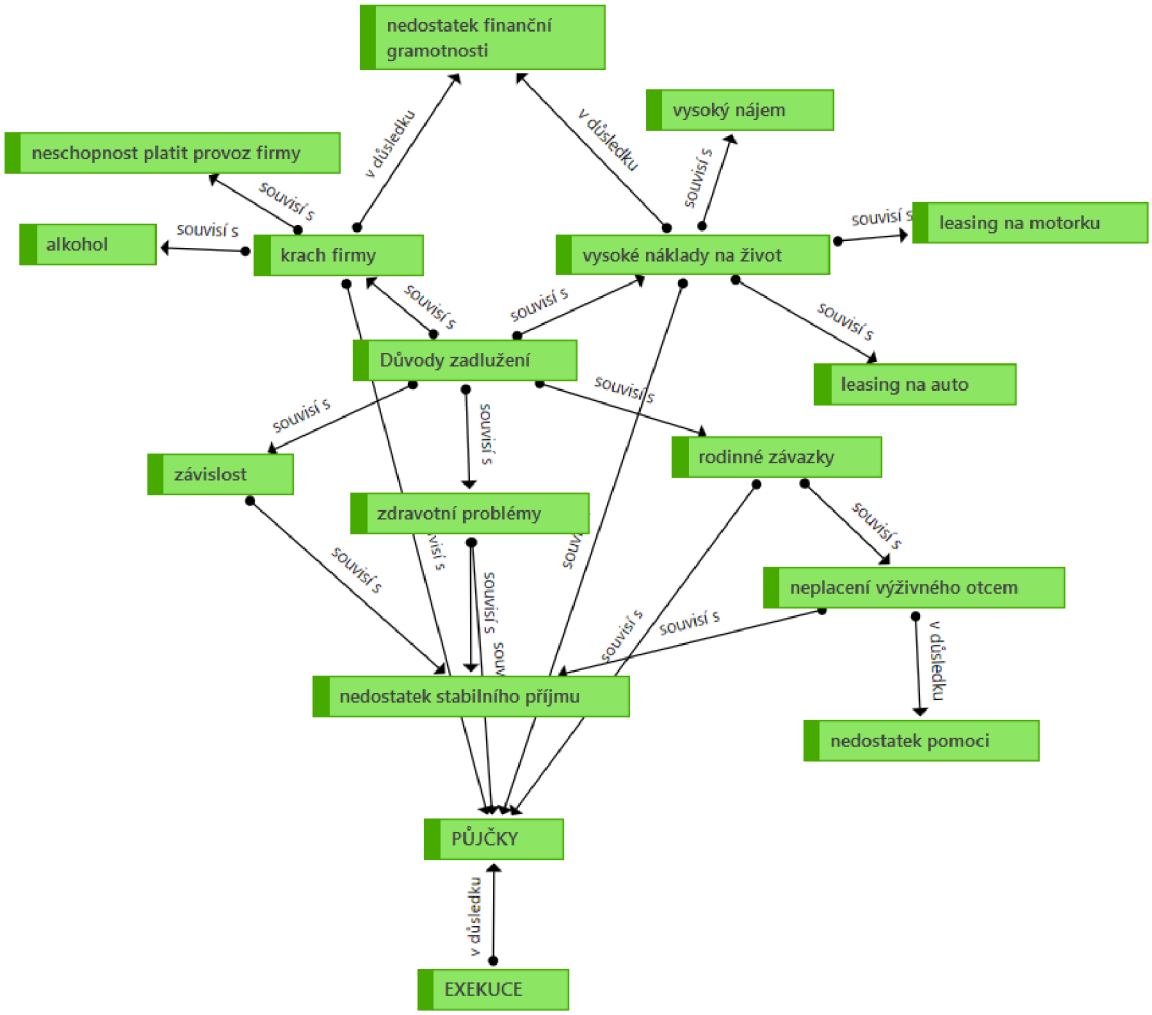

Zdroj: Vlastní výzkum, 2024

Informant 5 nechápe přesný důvod zadlužení. Její manžel prodal firmu pod cenou poté, co začal mít problémy s chováním a financemi. Firma začala krachovat, což vedlo k ekonomické nejistotě: *„Nevím, zda se firmě začalo hůře dařit a na to manžel reagoval propitými večery, nebo to bylo obráceně. Důsledek manželovy změny chování byla krachující firma.“*

Informant 2 popisuje, že její otec si našel milenku a začal mít problémy v práci, což vedlo k dluhům a exekucím. Otec si neuvědomil své finanční závazky a rodina se postupně dostávala do finančních problémů*: „Táta si jednoho dne našel milenku a mámě oznámil, že se stěhuje. Jeho nová přítelkyně velmi záhy otěhotněla... Začal mít problémy v práci, neplnil si své*

pracovní povinnosti tak, jak měl a jeho zákazníci pomalu začali ubývat... Začalo prosakovat, kde všude táta dluží a od koho si půjčil...“

Informant 4 získala byt od města, ale neměla peníze na nájem, což vedlo k exekucím. Informantka trpí finančními problémy kvůli nezaplaceným nájmům a elektřině*: „Dostala jsem byt od města, ale já neměla peníze na to, tek mě vyhodili... Půjčky jsem žádný nikdy neměla, ale i tak jsem na to finančně fakt blbě. A exekuce mám no...já vlastně ani nevím za co, asi to bude ten nájem, elektřina ale fakt nevím“.*

Informant 1 popisuje, že manžel se vždy smál a nebral finanční problémy vážně. Navzdory opakovaným žádostem o půjčky se rodina ocitla v dluzích: *„Manžel měl dobrý úmysly, ale nespočítal si, že nemá peníze, aby to platil “.*

Informant 8 se zadlužil kvůli půjčkám na opravu domu, které nebyl schopen splácet. Kvůli nesplaceným úvěrům si půjčil od lichvářů, což vedlo k dalším problémům*: „Půjčil jsem si na opravu baráku. Ale nestačil jsem to splácet, tak jsem si pučil další úvěr. To mi bylo ale k ničemu... Několikrát jsem si pučil od lichvářů, který mě okradli a stejně mi nic nepučili.“*

Informant 7 se dostala do dluhů kvůli závislosti a neplacení výživného otcem dětí. Po léčbě a návratu dětí z dětského domova se snaží splácet dluhy, ale stále bojuje s finančními problémy: *„Byla jsem na dne, byla jsem opravdu člověk na okraji společnosti, ale vstala jsem a dnes alespoň nějak žijeme, kluci mají co jíst, co na sebe...“*

Informant 6 se dostala do dluhů kvůli problémovým vztahům s partnery, kteří ji slibovali finanční pomoc, ale nikdy neplatili: *„Kvůli chlapům, když to tak řeknu na plnou pusu... Když mi začaly chodit dopisy. To jsem věděla, že už jsem úplně v háji.“*

Informant 3 se zadlužila kvůli nedostatku peněz na nájem, pokutám za jízdy dopravními prostředky a dluhům za zdravotní pojištění. Tyto finanční problémy vedly k exekucím, což ztěžuje její schopnost zabezpečit děti: *„Nedostatek peněz na nájem. Také jsem nezaplatila pokuty za jízdy dopravními prostředky... Kvůli exekucím si velmi obtížně hledám své bydlení.“*

Rodinné zadlužení informantů je často způsobeno kombinací osobních chyb, neúspěšných vztahů, neplacení výživného otci dětí, závislostí a špatného finančního plánování. Tyto faktory vedou k dlouhodobým ekonomickým problémům, které mají negativní dopad na kvalitu života informantů a jejich rodin.

Dále dle výpovědí došlo k identifikaci dopadů zadlužení na život informantů. Informant 5 popisuje, jak jí zadlužení manžela a krach firmy výrazně ovlivnily život. Změna manželova chování vedla k propitým večerům, a nakonec ke krachu firmy, kterou prodal pod cenou. Tato situace způsobila psychické a emocionální problémy, které stále přetrvávají: *„Tomu dodnes nerozumím. Nevím, zda se firmě začalo hůře dařit a na to manžel reagoval propitými večery nebo to bylo obráceně... Nyní už pracuje jen sám na sebe.“* Informant 2 podává detailní popis, jak otcovy finanční problémy a osobní selhání ovlivnily celou rodinu. Otec si našel milenku, což vedlo k poklesu pracovního výkonu, zadlužení, a nakonec i k pokusu o sebevraždu. Exekuce a finanční problémy zasáhly i dceru, která přišla o auto, musela splácet otcovy dluhy a čelila finančním těžkostem, což ji izolovalo od přátel a plánů na budoucnost: *„Přišla jsem o auto, které jsem měla na leasing. Musela jsem zrušit veškeré pojistky... Nemohla jsem na dovolenou, na hory, nikam prostě...“* Informant 4 se potýkala s extrémní finanční nejistotou, když musela opustit městský byt kvůli nezaplacenému nájmu. Exekuce na nájem a elektřinu způsobily vážné psychické problémy a potřebu užívat antidepresiva. Navíc se obává budoucnosti a neustálého opakování této situace: *„Bylo to hrozný, když jsem měla na klíně toho syna a vyhazovali nás z bytu, protože jsem na to neměla.“* Informant 1 popisuje, jak finanční problémy způsobené manželovým neuváženým půjčováním ovlivnily její psychické zdraví. Neustálé pokusy získat půjčky a neschopnost splácet vedly k chronickému stresu a nespavosti: *„Já jsem na tom potom byla špatně psychicky. Nemůžu spát a pořád myslím, jak to všechno dopadne.“* Informant 8 uvádí, že situace se zhoršila, když musel hledat další půjčky od lichvářů. Tato situace způsobila výrazný stres a ztrátu finanční stability. Informant 7 čelila finančním problémům způsobeným závislostí a neplacením výživného od otce dětí. Děti byly umístěny do dětského domova, což ji přimělo k léčbě a snaze o zlepšení situace. Přesto stále čelí finančním obtížím a pocitům studu před svými dětmi: *„Byla jsem na dně, byla jsem opravdu člověk na okraji společnosti, ale vstala jsem a dnes alespoň nějak žijeme...“* Informant 6 vidí hlavní dopad dluhů v tom, že nevěří mužům, z toho důvodu nebyla a není schopna navázat plnohodnotný vztah. Informant 3 dále uvádí, že kvůli exekucím nemůže dopřát svým dětem to, co by chtěla, což jí přivádí do velkého stresu, strachu a studu.

Zadlužení výrazně ovlivnilo životy všech informantů. Způsobilo psychické a emocionální problémy, vedlo k rozpadu rodinných a osobních vztahů, zhoršilo finanční stabilitu a ztížilo schopnost pečovat o děti. Tato analýza ukazuje, jak komplexní a dalekosáhlé mohou být dopady zadlužení na životy informantů a jejich rodin.

K5: Řešení situace

Tato kategorie se zaměřuje na různé strategie a přístupy, které informanti využívají k řešení svých dluhových problémů. Analýza odhaluje, jak jednotlivci čelí finančním výzvám a hledají způsoby, jak zlepšit svou situaci.

Schéma č. 3 Řešení finanční krize

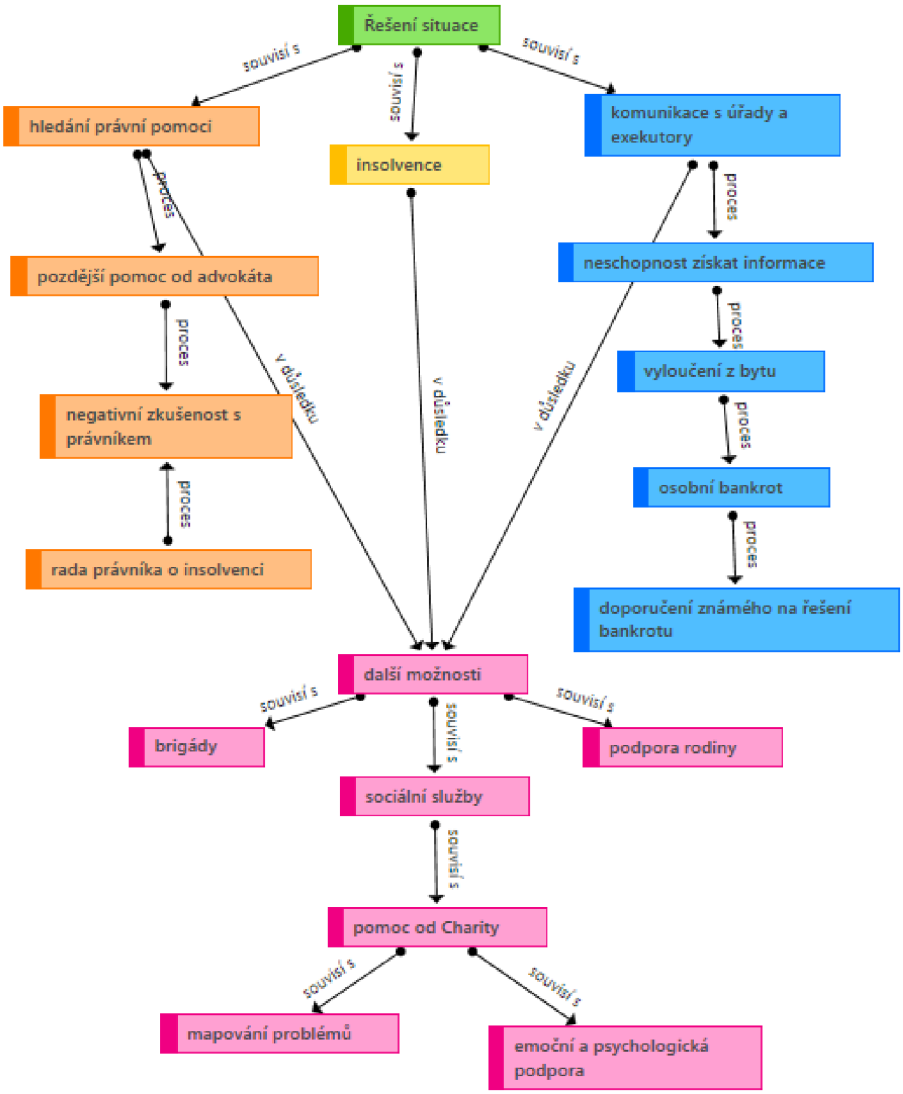

Zdroj: Vlastní výzkum, 2024

Schéma č. 3 zahrnuje přístupy informantů k řešení jejich dluhů a finančních problémů, od hledání právní pomoci přes insolvenci, komunikaci s exekutory až po osobní bankrot a sociální podporu.

Informant 5 se obrátila se na rodinného právníka, který však nechtěl situaci řešit s ní, ale s jejím manželem. Na doporučení kamarádky našla dobrou právničku, která jí poskytla cenné rady. Pro zlepšení psychického stavu navštěvovala terapeutku: *„Byla jsem zlomena a potřebovala jsem se zachránit. Na moji psychiku toho bylo moc. Vážila jsem 51 kg, byla jsem velmi hubená. Našla jsem si terapeutku, ke které zajdu občas i teď. Tenkrát mi opravdu moc pomohla.“*

Informant 2 nejprve měla špatnou zkušenost s právníkem, který nechtěl pomoci bez dostatečné finanční odměny. Později na doporučení babičky kontaktovala advokáta, který jí pomohl zařídit insolvenci. Měla štěstí, protože jeden z věřitelů se nestihl přihlásit, tudíž dluh zanikl: *„Šla jsem se tenkrát radit s právníkem, ale ten mi dal jasně najevo, že pokud nemám dost peněz, nemůže mi pomoct. Na popud mé babičky nějaký její známý advokát mi pomohl zařídit insolvenci.“*

Informant 4 se pokoušela kontaktovat exekutora přes osobu, která měla její případ na starost, ale nedostala potřebné informace. Nakonec se ocitla v situaci, kdy ji vyhodili z bytu: *„Řešila jsem ten byt s tou, co to měla u nás na starost, a ona řekla, že to mám už u exekutora, na kterýho mi nedala číslo... tak nás vyhodili.“*

Informant 1 uvádí, že manžel se smířil se situací a nesnažil se ji řešit. Byla psychicky vyčerpaná a smířila se s tím, že bude splácet dluhy: *„Manžel se celý život jen směje. Jinak ho ani neznám. On si ty věci vůbec nebere do hlavy jako já. Já jsem na tom potom špatně psychicky*.“

Informant 8 na doporučení známého zaplatil 10 000 Kč za vyřízení osobního bankrotu a musel se dostavit k soudu. Nyní splácí 80 % dluhů po dobu pěti let. Strhávají mu to z renty a občas si přivydělává prací v lese: *„Když už toho bylo moc, tak mi jeden známý poradil jednoho chlapa, kterému když dám 10 000 Kč, tak mi vyřídí osobní bankrot.“*

Informant 7 mapovala své problémy s pracovnicemi sociálních služeb a dostávala pomoc od matky a kamarádky: *„Vím, že jsem své problémy mapovala s pracovnicemi všech služeb, kterými jsem prošla. Jinak asi máma a kamarádka.“*

Informant 6 se cítila osamocená a stigmatizovaná. Neměla nikoho, kdo by ji podporoval bez kritiky. Dluhy stále rostou a nevyplácí se jí chodit do práce: *„Styděla jsem za to. Všichni mi říkali, že jsem blbá. Neměla jsem nikoho, kdo by mě chápal a nekritizoval. Bylo to náročné.“*

Informant 3 neměla povědomí o možnostech řešení exekucí, dokud jí Charita neporadila. Zjistila, že má mnohem více dluhů, než si myslela: *„Až v Charitě mi řekli, že bych své exekuce mohla začít řešit... Ani jsem nevěděla, že si mohu nechat na poště výpis exekucí, to jsem udělala a byla jsem zděšená, kolik toho mám.“*

Informanti zvolili různé přístupy k řešení svých dluhových problémů. Někteří se obrátili na právníky a využili insolvence, jiní se snažili komunikovat s exekutory nebo se spolehli na pomoc sociálních služeb a rodiny. Přístup řešení byl často ovlivněn dostupností informací, finančními možnostmi a osobními vztahy. Nedostatek podpory a stigmatizace byly časté překážky, které komplikovaly proces vyřešení finančních problémů. Celkově je zřejmé, že efektivní řešení zadlužení vyžaduje kombinaci právní pomoci, sociální podpory a osobního odhodlání.

K6: Přání

V této kategorii se zaměřuji na přání a naděje informantů, kteří se potýkají s dluhy. Přestože jejich finanční situace je často složitá a tíživá, informanti si uchovávají různé osobní a rodinné aspirace, které reflektují jejich touhy po lepším životě. Analýza těchto přání poskytuje hlubší vhled do jejich motivací a cílů, které je vedou k překonávání současných problémů.

Schéma č. 4 Přání do budoucna

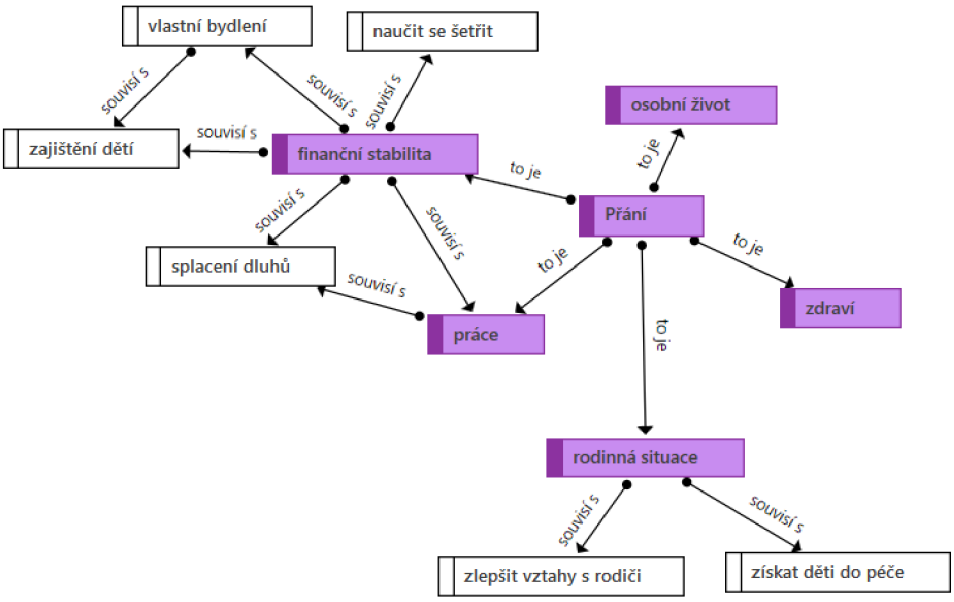

Zdroj: Vlastní výzkum, 2024

Schéma č. 4 poskytuje přehledný náhled na různá přání a naděje informantů, zahrnující finanční stabilitu, zdraví, rodinné vztahy, osobní život a stabilitu pro děti. Každý z informantů má svá unikátní přání, která reflektují jejich současnou situaci a jejich naděje do budoucnosti.

Informant 2 popisuje, jak ji finanční potíže naučily šetřit a ukládat peníze stranou, aby měla finanční rezervu pro nečekané situace. Vyjadřuje naději, že si v budoucnu bude moci pořídit vlastní bydlení a doufá, že jí bude schválena hypotéka: *„Tahle situace mě naučila šetřit a dávat si peníze stranou na účet, abych měla nějaké peníze v záloze. Ráda bych si pořídila vlastní bydlení, teď už mi snad dají i hypotéku (smích).“* Informant 8 se také soustředí na zaplacení svých dluhů a vyjádřil přání, aby byly všechny dluhy vyrovnány*: „Aby to bylo zaplacený, tohle je šílený.“*

Informant 2 také vyjadřuje přání, aby její otec po propuštění z vězení začal pracovat a chovat se zodpovědně, jako tomu bylo dříve. Zároveň doufá, že její bratr, který si prošel těžkými časy během rozvodu rodičů, nebude tímto negativně ovlivněn ve svém vlastním partnerském životě: *„Přeju si, aby až tátu pustí z vězení, začal normálně pracovat a chovat se jako slušný člověk, jako byl prostě dřív. Přeju si to i celé mé rodině. Hlavně bráchovi. Prošel si s mámou rozvodem a vším. Nechci, aby ho to nějak ovlivnilo v jeho partnerském životě, tak snad to bude vše v pořádku.“* Informant 1 zdůrazňuje důležitost rodinné soudržnosti a vyjadřuje naději, že se jim podaří splatit všechny dluhy a zůstanou spolu jako rodina*: „Ale vždycky jsme spolu všechno zvládli. Jsme velká rodina, musíme držet při sobě.“* Informant 1 si dále přeje zlepšení svého zdravotního stavu a doufá, že se dožije toho, až budou všechny dluhy splaceny a rodina bude opět v pohodě: *„Já bych si přála nové nohy. A doufám, že se dožijeme toho, až všechno zaplatíme a budeme zase v pohodě.“* Informant 7 vyjadřuje přání, aby její děti měly dobrý život a aby s nimi mohla být co nejdéle: *„Aby se mé děti měly dobře a já s nimi mohla být co nejdéle. Nic jiného si nepřeju, opravdu ne.“*

Informant 6 vyjadřuje silné přání být se svými dětmi a neustálé obavy z finančních problémů. Vyjadřuje skepsi ohledně budoucí finanční stability a zklamání z minulých vztahů: *„Být se svými dětmi. To je pro mě nejdůležitější. Chlapa si snad přát ani nebudu. A peníze… Ty mít už nikdy nebudu.“* Informant 3 touží po stabilním domově pro své děti, bez neustálého stěhování, a plánuje najít si práci po skončení mateřské dovolené: *„Dostat holky co nejdřív domů a zůstat na jednom místě, žádné stěhování. Chci holkám dát domov, a ne se neustále stěhovat. Po mateřské si najít práci.“*

Analýza přání a nadějí informantů ukazuje, že jejich aspirace se soustřeďují na zajištění finanční stability, zlepšení rodinných vztahů a dosažení osobní a zdravotní pohody. Mnozí informanti kladou důraz na potřebu stability pro své děti a na vytvoření trvalého a bezpečného domova. Přes všechny obtíže si informanti zachovávají naději a odhodlání.

4.1 Navrhovaná opatření

V rámci malého počtu informantů nelze zobecnit výsledky, avšak v návaznosti na zjištěné informace a na základě odborné literatury přináším možná doporučení pro volbu intervence při práci s klienty, kteří se nacházejí v dluhové pasti.

Finanční vzdělávání a gramotnost

Jedním z klíčových kroků je poskytování pravidelného finančního vzdělávání pro rodiny zaměřeného na rozpočtování, spoření a plánování výdajů. Je nezbytné zavést kurzy finanční gramotnosti do školních osnov, aby děti a mladiství získali potřebné dovednosti již v raném věku. Tímto způsobem lze předcházet finančním problémům budoucích generací a posílit jejich schopnost efektivně spravovat své finance.

Přístup k odborné právní a finanční pomoci

Další důležitou oblastí je zajištění dostupnosti bezplatného nebo cenově dostupného právního a finančního poradenství pro rodiny v dluhové pasti. Je třeba vytvořit seznam ověřených a důvěryhodných poradců, kteří mohou rodinám pomoci s řešením dluhů a insolvencí. Takový seznam zajistí, že rodiny budou mít přístup k odborné pomoci a podpoře, kterou potřebují k překonání svých finančních potíží.

Podpora sociálních služeb

Posílení kapacit sociálních služeb je dalším krokem, který umožní efektivní pomoc rodinám s dluhovými problémy. Je nutné zajistit, aby sociální pracovníci měli přístup k aktuálním informacím a nástrojům pro podporu rodin v dluhové krizi. Tím se zvýší jejich schopnost poskytovat účinnou pomoc a podporu rodinám v nouzi.

Prevence a včasná intervence

Prevence a včasná intervence jsou klíčové pro minimalizaci rizika zadlužení rodin. Je důležité identifikovat rodiny ohrožené zadlužením a poskytovat jim preventivní podporu

ještě předtím, než se jejich situace zhorší. Rodiny by měly mít přístup k informacím o svých právech a povinnostech v případě dluhů a exekucí. Tím se zvýší jejich povědomí a schopnost čelit finančním výzvám.

Sociální podpora a komunitní zapojení

Vytváření podpůrných skupin a komunitních programů je nezbytné pro poskytnutí emocionální a praktické podpory rodinám. Podporou komunitních aktivit lze rodinám pomoci zlepšit jejich sociální a ekonomickou situaci. Komunitní zapojení a vzájemná podpora mohou posílit rodiny a zvýšit jejich schopnost překonávat finanční obtíže. Implementace těchto doporučení může významně přispět k prevenci a řešení zadlužení rodin, což povede k lepší finanční stabilitě a celkové pohodě postižených rodin.

Role sociálních pracovníků při oddlužení rodin

Sociální pracovníci hrají klíčovou roli při podpoře rodin, které se nacházejí v dluhové pasti. Jejich práce je mnohostranná a zahrnuje několik důležitých oblastí, které mohou výrazně přispět k prevenci a řešení zadlužení rodin.

Jedním z hlavních aspektů je individuální a rodinné poradenství. Sociální pracovníci poskytují cílené poradenství zaměřené na zlepšení finanční situace rodin a prevenci zadlužení. Pomáhají rodinám sestavovat realistické rozpočty a plánovat výdaje, čímž podporují zodpovědné finanční chování a stabilitu.

Další důležitou oblastí je navigace právními a finančními systémy. Sociální pracovníci pomáhají rodinám orientovat se v komplikovaných právních a finančních systémech, poskytují poradenství ohledně insolvencí a exekucí a informují o dostupných finančních nástrojích a programech podpory. Tím rodinám usnadňují přístup k potřebným službám a pomoci.

Koordinace služeb je další kritickou funkcí sociálních pracovníků. Spolupracují s různými odborníky, jako jsou právníci, finanční poradci a psychologové, aby rodiny získaly komplexní podporu. Zajišťují, že různé služby a zdroje podpory jsou efektivně koordinovány, což rodinám umožňuje lépe řešit své problémy.

Sociální pracovníci také hrají významnou roli v oblasti advokacie a systémových změn. Zastupují zájmy rodin v dluhové krizi a usilují o zlepšení politik a programů zaměřených na prevenci a řešení zadlužení. Podílejí se na vytváření a implementaci veřejných politik, které

podporují finanční stabilitu a prevenci zadlužení, což přispívá k dlouhodobým systémovým změnám.

Podpora a posilování resilience (tj. schopnosti vyrovnat se se změnou) je další důležitý aspekt práce sociálních pracovníků. Poskytují emocionální podporu rodinám v krizových situacích a pomáhají jim posilovat jejich schopnost zvládat stres a finanční problémy. Vytvářejí a podporují programy, které posilují odolnost rodin a jejich schopnost překonávat finanční obtíže.

Celkově lze říci, že řešení zadlužení rodin vyžaduje komplexní a koordinovaný přístup, který zahrnuje finanční vzdělávání, přístup k odborné pomoci, podporu sociálních služeb a preventivní opatření. Sociální pracovníci jsou klíčovými aktéry v tomto procesu, protože poskytují nezbytné poradenství a navigaci složitými systémy. Posílení těchto opatření může výrazně přispět k prevenci a efektivnímu řešení zadlužení, což povede k lepší finanční stabilitě a celkové pohodě rodin.

4.2 Závěrečné shrnutí výsledků výzkumné sondy

Výzkumná část této práce je zaměřena na analýzu zadlužení rodin v České republice, přičemž cílem bylo zjistit klíčové faktory vedoucí ke vzniku dluhů a popsat, jak tyto dluhy ovlivňují různé aspekty rodinného života. K dosažení těchto cílů byla použita strategie kvalitativního výzkumu, konkrétně polostrukturované rozhovory s osmi informanty. Tato kapitola popisuje hlavních zjištění z jednotlivých kategorií a jejich význam pro porozumění problematice zadlužení rodin.

Analýza ukázala, že důvody zadlužení jsou velmi rozmanité a často zahrnují kombinaci osobních, rodinných a ekonomických faktorů. Mezi hlavní příčiny patří:

- **Změny v osobních vztazích:** Jak je vidět u informanta 5 a informanta 2, osobní krize a změny v chování partnerů vedly ke krachu firem a finančním problémům.
- **Nedostatek finanční gramotnosti a špatné finanční plánování:** Informant 1 a informant 8 ilustrují, jak neuvážené půjčky a nedostatečná kontrola financí mohou vést k dluhům.

- **Závislosti a neplacení výživného:** Informant 7 a informant 6 se dostali do dluhů kvůli problémovým vztahům a závislostem, což mělo negativní dopad na jejich finanční situaci.

Zadlužení mělo na životy informantů značné psychické a emocionální dopady.

- **Psychické a emocionální problémy:** Informant 5 a informant 2 uvádějí, že zadlužení způsobilo stres, úzkost a izolaci od přátel. Tyto problémy jsou v souladu s literaturou, která uvádí, že zadlužení může vést k významným psychickým problémům.
- **Rozpad rodinných vztahů:** Informant 3 a informant 7 popisují, jak finanční problémy vedly k rozpadům vztahů a umístění dětí do dětských domovů. To zdůrazňuje, jak dluhy mohou narušit rodinnou soudržnost a stabilitu.

Informanti použili různé strategie k řešení svých dluhových problémů.

- **Právní pomoc a insolvence:** Informant 2 a informant 8 využili právní pomoci k řešení svých dluhů prostřednictvím insolvence a osobního bankrotu.
- **Sociální podpora:** Informant 7 a informant 4 se spolehli na pomoc sociálních služeb a rodiny, což jim pomohlo překonat nejhorší období.
- **Osobní odhodlání:** Navzdory obtížím mnoho informantů prokázalo odhodlání zlepšit svou situaci a zajistit lepší budoucnost pro své děti.

I přes složité finanční situace si informanti uchovávají naděje a přání do budoucna.

- **Finanční stabilita:** Informant 2 a informant 8 doufají v dosažení finanční stability a splacení svých dluhů.
- **Zlepšení rodinných vztahů a zdraví:** Informant 1 a informant 7 vyjadřují přání zlepšit své zdraví a zajistit lepší životní podmínky pro své děti.
- **Stabilní domov:** Informant 3 a informant 6 kladou důraz na potřebu stabilního a bezpečného domova pro své děti.

Výsledky tohoto výzkumu poskytují cenné vhledy do komplexní problematiky zadlužení rodin. Zadlužení je často způsobeno kombinací osobních chyb, problematických vztahů a špatného finančního plánování, což vede k dlouhodobým ekonomickým problémům a negativním

dopadům na kvalitu života. Nicméně informanti také prokázali odhodlání a naději na lepší budoucnost, což zdůrazňuje důležitost podpory a vzdělávání pro úspěšné zvládání finančních krizí. Tyto poznatky mohou být využity k rozvoji preventivních opatření a podpůrných programů, které mohou pomoci rodinám překonat finanční obtíže a zajistit lepší životní podmínky.

5 Diskuze

Lze se domnívat, že dluhy v rodině představují závažnou problematiku, která ovlivňuje různé aspekty života, včetně finanční stability, vztahů a celkové pohody rodinných příslušníků. Tato diplomová práce se zaměřuje na identifikaci klíčových faktorů, které vedou ke vzniku dluhů v rodině, a na to, jak tyto dluhy ovlivňují různé oblasti rodinného života. Výsledky kvalitativního výzkumu odhalují širokou škálu důvodů zadlužení a jejich dopady na rodinné fungování a poskytují vhled do strategií, které rodiny využívají k řešení těchto problémů. Výsledky jsou porovnány s literaturou a diskutovány v kontextu stávajících výzkumů.

Výsledky výzkumu odhalily, že zadlužení jsou často komplexní a zahrnují kombinaci osobních, rodinných a ekonomických faktorů. Výpovědi participantů se shodují se zachycením situací zadlužených rodin, jak je nastíněna v odborné literatuře. Mareš (2002) vypovídá o ztrátě zaměstnání a jejím významném dopadu na rozpočet rodiny, Oujezská (2009) dále vypovídá o patologických jevech, jako je závislost, gamblerství, které často souvisí s neschopností platit závazky.

Jak ukázaly rozhovory s participanty, na zadlužení se nadále může podílet i nedostatek finanční gramotnosti či špatné finanční plánování. Finanční gramotnost a lepší plánování je zásadním faktorem prevence zadlužení, o čemž informují například Lusardi &Tuafno (2009), Ševčík a kol. 2019, Poradci-sobě, 2023. Zadlužení mělo na informanty významné psychické a emocionální dopady. Informant 5 popisuje, jak krach firmy a zadlužení manžela vedly k psychickým problémům a ztrátě tělesné hmotnosti. Informant 2 uvádí, že exekuce a finanční problémy jí způsobily izolaci od přátel a ztrátu plánů do budoucna. Někteří participanti uvažovali i nad ukončením života. Drentea (2000), jehož studie se zaměřuje na souvislost mezi věkem, zadlužením a úzkostí, analyzuje psychologické dopady dluhů, mezi něž patří například stres, deprese, sebevražedné sklony. Ukazuje se, že zadlužení významně dopadá na rodinné vztahy nebo i na možnost postarat se dostatečně dobře o děti žijící v rodině. Informant 3 uvádí, že kvůli exekucím nemůže zajistit své děti, dále informant 7 popisuje, jak závislost a nemožnost finančně se postarat se své děti vedla k umístění dětí do dětského domova. Tato data korespondují například se studií autorů Bergera, Houle (2016), kteří uvádějí, že zadlužení může mít dopady na rodinnou soudržnost a schopnost pečovat o děti.

Informanti využívali různé strategie k řešení svých dluhů. Někteří se obrátili na právníky a využili insolvenci, jako informant 2, která měla špatnou zkušenost s právníkem, ale později našla advokáta, která jí pomohl zařídit insolvenci. Informant 8 na doporučení známého zaplatil

za vyřízení osobního bankrotu a nyní splácí sluhy. Dluhové poradenství je důležitý krok při řešení situace, kdy se člověk dostane do dluhové pasti. V České republice existuje mnoho organizací, které nabízejí služby dluhového poradenství. Jde například o tyto: Člověk v tísni, o.p.s., poradna při finanční tísni, Bezplatná právní poradna atd. (Mapa exekucí, 2024). Další informanti se snažili komunikovat s exekutory nebo se spolehli na pomoc sociálních služeb a rodiny. Informant 4 se pokoušela kontaktovat exekutora, ale nedostala potřebné informace, což vedlo k výpovědi z bytu. Informant 7 mapovala své problémy s pracovnicemi sociální služeb a dostávala pomoc od matky a kamarádky. Tyto výpovědi zdůrazňují důležitost dostupnosti informací a podpory sociálních služeb při řešení finančních problémů, což je v souladu s Taylorem (2011), který uvádí, že sociální podpora je klíčovým faktorem úspěšného zvládání finančních krizí.

Přestože jsou finanční situace informantů často složité a tíživé, mnoho z nich si uchovává naději na lepší budoucnost. Informant 2 popisuje, jak ji finanční potíže naučily šetřit a ukládat peníze stranou a vyjadřuje naději na pořízení vlastního bydlení. Informant 1 zdůrazňuje důležitost rodinné soudržnosti a vyjadřuje přání zlepšení zdravotního stavu a splacení dluhů. Tyto výpovědi ukazují, že navzdory obtížím si lidé uchovávají odhodlání zlepšit svou situaci, což je v souladu s výzkumem o psychologické odolnosti a naději Snydera (2002).

Předkládaná výzkumná studie má jisté limity. Jedním z hlavních limitů této výzkumné sondy je malý vzorek informantů, výsledky tak není možné zobecnit na celou populaci. Tento limit je potřeba mít na paměti i při navrhování intervencí založených na zjištěních plynoucích z tohoto výzkumu. Dalším limitujícím faktorem je skutečnost, že výzkum byl realizován v určitém geografickém a sociálním kontextu, konkrétně ORP Milevsko, což může ovlivnit přenositelnost zjištění do jiných regionů či sociálních skupin. Informanti zbyly vybráni účelovým výběrem, což může vést k určitým zkreslením. Rovněž je třeba vzít v úvahu subjektivitu výpovědí informantů a možné zkreslení vyplývající z jejich osobního vnímání a interpretací jejich finanční situace a problémů.

Navzdory těmto limitům se lze domnívat, že výsledky této práce poskytují cenné vhledy do problematiky zadlužení rodin a mohou sloužit jako podklad pro další, rozsáhlejší výzkumy, které by mohly ověřit a rozšířit zjištění prezentovaná v této práci. Navrhované intervence by měly být chápány jako doporučení založená na dostupných datech a literatuře, přičemž je nutné je dále testovat a ověřovat v praxi.

Závěr

Diplomová práce *"Jak se rodiny v České republice vyrovnávají s dluhy"* se zabývala komplexním problémem zadlužování rodin a jeho vlivem na jejich sociální, ekonomický a psychický život. Cílem práce bylo analyzovat příčiny a důsledky zadlužení rodin a zjistit, jakým způsobem se rodiny s dluhy vyrovnávají.

Hlavní zjištění výzkumu ukázala, že nízká finanční gramotnost, nezaměstnanost, rozvody, závislosti a vysoké životní náklady byly identifikovány jako klíčové faktory přispívající k zadlužení. Dalšími významnými faktory byly podnikání a nedostatečné plánování, stejně jako touha po zvyšování sociálního statusu. Dopady zadlužení na rodinné vztahy jsou závažné a často vedou k rozvodům a sociální izolaci. Psychologické dopady zahrnují stres, deprese a v extrémních případech suicidální chování. Ekonomické dopady jsou spojeny s exekucemi, ztrátou majetku a dlouhodobou finanční nestabilitou.

Rodiny se často uchylují k právní pomoci, insolvenci, komunikaci s exekutory a hledání sociální podpory jako strategiím řešení svých dluhových problémů. Významnou roli hraje pomoc neziskových organizací a sociálních služeb, které poskytují právní a psychologickou podporu.

Na základě zjištění této práce lze doporučit zlepšení finanční gramotnosti prostřednictvím vzdělávacích programů pro všechny věkové skupiny, zejména na školách a v rámci komunitních center a podporu veřejných kampaní na zvyšování povědomí o bezpečném finančním chování a důsledcích zadlužování. Dále je důležité zvýšit dostupnost a kvalitu dluhového poradenství a sociálních služeb pro rodiny v krizi a posílit spolupráci mezi neziskovými organizacemi, obcemi a státními institucemi při poskytování komplexní podpory zadluženým rodinám.

Legislativní opatření by měla zahrnovat přehodnocení a případně úpravu legislativního rámce týkajícího se poskytování úvěrů a exekucí, aby byly rodiny lépe chráněny před lichvářskými praktikami a podporu legislativy zaměřené na prevenci zadlužování, například regulaci reklam na půjčky a úvěry.

Psychologická podpora je také klíčová. Rodinám by měla být poskytována psychologická podpora a krizová intervence, aby se snížil negativní dopad zadlužení na duševní zdraví. Programy zaměřené na zlepšení rodinných vztahů a komunikace v krizových situacích jsou rovněž důležité.

Zadlužení rodin je komplexní problém vyžadující multidisciplinární přístup. Výsledky tohoto výzkumu zdůrazňují potřebu zlepšit finanční gramotnost, posílit sociální a právní podporu a zajistit legislativní ochranu před neférovými finančními praktikami. Důležité je také poskytovat psychologickou podporu rodinám, které se nacházejí v dluhové pasti, aby se minimalizovaly negativní dopady na jejich duševní zdraví a rodinné vztahy. Tímto způsobem lze vytvořit prostředí, které napomáhá rodinám překonávat finanční obtíže a zlepšuje jejich celkovou kvalitu života.

Použitá literatura

- Berger, L., & Houle, J. N. (2016). Parental Debt and Children's Socioemotional Well-being. *Pediatrics*, *137*(2), e20153059. https://doi.org/10.1542/peds.2015-3059
- Čepicová, K. (2014). *Nejčastější právní situace: rádce pro každý den*. Edika.
- Diagnóza F. Radio WAWE. (2019, 29. srpna). Dluhy mohou vést k depresím a sebevražedným myšlenkám, říká psycholog. https://wave.rozhlas.cz/dluhy-mohou-vest-k-depresim-a-sebevrazednym-myslenkam-rika-psycholog-804658
- Drazby.cz. (2022). *Dobrovolná a nedobrovolná dražba – v čem se liší?* https://www.drazby.cz/vse-o-drazbach/dobrovolna-a-nedobrovolna-drazba-v-cem-se-lisi/
- Drentea, P. (2000). Age, Debt and Anxiety. *Journal of Health and Social Behavior*, 41(4), 437-450.
- Evropská komise. (2024). Efekt vzdělávacích kurzů na finanční gramotnost je malý. Lidé si pamatují málo. https://epale.ec.europa.eu/cs/content/efekt-vzdelavacich-kurzu-na-financni-gramotnost-je-maly-lide-si-pamatuji-malo
- Foster, J.B., & Magdoff, F. (2009). *Velká finanční krize: příčiny a následky*. Grimmus.
- Gajdoš, A., & Hábl, R. (2020, 28. dubna). *Život s exekucí v sedmi bodech.* https://www.pracevobci.cz/
- Hofmanová, V. (2018). *Do penze s dluhy? Běžná věc.* https://www.i60.cz/clanek/detail/20297
- Janda, J. (2013). *Jak žít šťastně na dluh*. Grada.
- Ježek, M. (2013). *Jak vyzrát na exekuce*. BizBooks,
- Jílek, J. (2009). *Finanční trhy a investování*. Grada.
- Justice.cz. (2024). *Slovníček insolvenčních pojmů.* https://insolvence.justice.cz/slovnik-insolvencnich-pojmu/.
- Keller, J. (1995). *Až na dno blahobytu: (ke společenským kořenům ekologické krize)*. Hnutí Duha.
- Keller, J. (2011). *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. Sociologické nakladatelství (SLON).
- Kotýnková, M. (2007). *Sociální ochrana chudých v České republice*. Oeconomica.
- Králová, L. a kol. (2009). *Krotitelé dluhů: průvodce vaším rodinným rozpočtem*. Plot.

- Lusardi, A., & Tufano, P. (2009). Debt Literacy, Financial Experiences, and Overindebtedness. *National Bureau of Economic Research Working Paper Series*, No. 14808.
- Lusardi, A., & Tufano, P. (2009). Dept Literacy, Financial Experiences, and Overrindebtedness. NBER. https://www.nber.org/papers/w14808. 10.3386/w14808
- Mareš, P. (1999). *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Sociologické nakladatelství.
- Mareš, P. (2000). Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení. *Sociologický časopis,* 36(3), 285–297. 10.13060/00380288.2000.36.3.03
- Mareš, P. (2002). *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Sociologické nakladatelství.
- Maruška, Z. (2012). *Nenechte si líbit nezaměstnanost! hospodářská krize a nezaměstnanost jsou odstranitelné*. Maruška Zdeněk.
- Maříková, H., Křížková, A., & Vohlídalová, M. (2012). *Živitelé a živitelky: reflexe (a) praxe*. Sociologické nakladatelství (SLON).
- Matoušek O., Kodymová, P., & Koláčková, J. (2005). *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Portál.
- Matoušek, O. a kol. (2003). *Metody a řízení sociální práce*. Portál.
- Matoušek, O., & Pazlarová, H. (2010). *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče*. Portál.
- MPSV. (2015). *Metodika řešení předluženosti nejchudších obyvatel.* https://r.search.yahoo.com/_ylt=AwrihaJ20ZNmiQQAU0pXNyoA;_ylu=Y29sbwNiZjEEcG9zAzEEdnRpZAMEc2VjA3Ny/RV=2/RE=1722173047/RO=10/RU=https%3a%2f%2fwww.mpsv.cz%2fdocuments%2f20142%2f225517%2fMetodika_reseni_predluzenosti_nejchudsich_obyvatel.pdf%2fead7cd34-787d-3ffe-b75f-c5eb1f087f00/RK=2/RS=fHHjPPbeJg8zvtayFTjEGgrLeV0-
- Novák, T., & Pokorná, A. (2007). *Peníze a manželství*. Grada.
- Nováková, J. (2019). *Jste v důchodu a máte dluhy? Oddlužením se jich můžete zbavit už za tři roky.* https://www.idnes.cz/finance/financni-radce/serial-60plus-dluhy-senioru-insolvence-oddluzeni-rady-aplikace-pro-spravu-penez.A191009_110453_viteze_frp, 2019
- Ondrušová, J. (2011). *Stáří a smysl života*. Karolinum.
- Oujezská, E. (2009). Motivy a psychika dlužníka. Jak se roztáčí kolotoč dluhů? Prezentace na semináři Zadlužování v Jihomoravském kraji, 26. 5. 2009. In *Sociální práce/Sociálna práca,* č. 2, 2009.

- Petrusek, M., & Balon, J. (2011). *Společnost naší doby: populární sociologie (ne)populárních problémů*. Academia.
- Poradci-sobě. (2023). *Finanční gramotnost u mladých lidí není silná, jsou si toho ale vědomí.* https://poradci-sobe.cz/financni-poradenstvi/financni-gramotnost-u-mladych-lidi-neni-silna-jsou-si-toho-ale-vedomi/
- Praško, Ján a kol. (2003). *Poruchy osobnosti*. Portál.
- Revitalsolutions. Cz. (2024). *Řešení existují.* revitalsolutions.cz
- Smrčka, L. (2007). *Osobní a rodinné finance: (svět rodinných financí – jak spořit a rozmnožovat majetek)*. Professional Publishing.
- Snyder, C. R. (2002). Hope theory: Rainbows in the mind. *Psychological Inquiry, 13*(4), 249–275. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1304_01
- Sokol, J. (2007). *Moc, peníze a právo: esej o společnosti a jejích institucích*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- Sutton, G. (2010). *Jak se zbavit dluhů: místo dluhů získejte dobrý kredit*. Pragma.
- Syrový, P., & Tyl, T. (2011). *Osobní finance: řízení financí pro každého*. Praha: Grada.
- Szénássy, E., Kňapková, K., & Dvořáková, T. (2017). *Jak zůstat člověkem v síti dluhů: kvalitativní výzkum*. Ekumenická akademie.
- Ševčík, K. (2019). *Finanční gramotnost ve výzkumu a v českých dokumentech.* https://www.ped.muni.cz/komensky/clanky/financni-gramotnost-ve-vyzkumu-a-v-ceskych-vzdelavacich-dokumentech
- Šmajsová Buchtová, B. a kol. (2002). *Nezaměstnanost: psychologický, ekonomický a sociální problém*. Grada.
- Špatenková, N. a kol. (2004). *Krize: psychologický a sociologický fenomén*. Grada.
- Šrajer, J. (2009). *Suicidium, sebeobětování nebo mučednictví?* Triton.
- Šulista, P., & Prokopius, V. (2011). *Krize svědomí*. Triton.
- Taylor, S. E. (2011). Social support: A review. In H. S. Friedman (Ed.), *The Oxford handbook of health psychology* (pp. 189–214). Oxford University Press.
- Teplý, P. a kol. (2013). *Navigátor bezpečného úvěru.* Karolinum.
- Tomeš, I. (1996). *O chudobě jako o sociální události.“ Sociální politika, teorie a mezinárodní zkušenost.* Socioklub.
- Tomeš, Igor a kol. (2009) *Sociální správa: úvod do teorie a praxe*. Portál.
- Tůma, J. (2019). *Obchod s neštěstím: jak utéct exekutorovi z lopaty*. Mladá fronta.

- Walach, V. (2009). Sociálně vyloučené oblasti z hlediska hrozeb a rizik. https://theses.cz/id/jdxr9n/
- Zakouřilová, E. (2014). *Speciální techniky sociální terapie rodin*. Portál.

Seznam příloh

Příloha 1 Otázky k polostrukturovanému rozhovoru

Příloha 2 Rozhovor s informantkou 1

Příloha 3 Rozhovor s informantkou 2

Příloha 4 Rozhovor s informantkou 3

Příloha 5 Rozhovor s informantkou 4

Příloha 6 Rozhovor s informantkou 5

Příloha 7 Rozhovor s informantkou 6

Příloha 8 Rozhovor s informantkou 7

Příloha 9 Rozhovor s informantem 8

Příloha 1 Otázky k polostrukturovanému rozhovoru

Můžete se mi stručně představit a říct mi něco o vaší rodině?

Mohl/a byste se zmínit o tom, jak se vám žilo před tím, než jste se dostali do finančních problémů?

Z jakého důvodu jste se do finančních problémů dostal/a?

Vzpomenete si, kdy jste si uvědomil/a, že jste ve finančních potížích?

Jak jste postupoval/a při řešení vzniklé situace? Požádali jste někoho o radu?

Jaké změny přinesla vaše finanční situace?

Jaké dopady měla zadluženost na vás a vaši rodinu?

Jaké je vaše přání do budoucna?

Příloha 2 Rozhovor s informantkou 1

Příloha 3 Rozhovor s informantkou 2

Příloha 4 Rozhovor s informantkou 3

Příloha 5 Rozhovor s informantkou 4

Příloha 6 Rozhovor s informantkou 5

Příloha 7 Rozhovor s informantkou 6

Příloha 8 Rozhovor s informantkou 7

Příloha 9 Rozhovor s informantem 8

Přílohy číslo 2 až 9 jsou z důvodu zachování anonymity informantů odděleny od diplomové práce a předloženy jako samostatný dokument.

Bibliografické údaje

Jméno a příjmení autorky: Bc. Denisa Krausová

Studijní program: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii

Název práce: Jak se rodiny v české republice vyrovnávají s dluhy

Vedoucí práce: PhDr. Magdalena Koťová, Ph.D.

Rok dokončení práce: 2024

Počty znaků hlavního textu práce (včetně literatury, bez příloh):

Přímé citace: 5004

Ostatní text: 136 474

Celkový počet znaků: 141 478

Název souboru ve formátu PDF: DP Denisa Krausová Jak se rodiny v České republice vyrovnávají s dluhy

Další soubory: Denisa Krausová Přílohy k diplomové práci